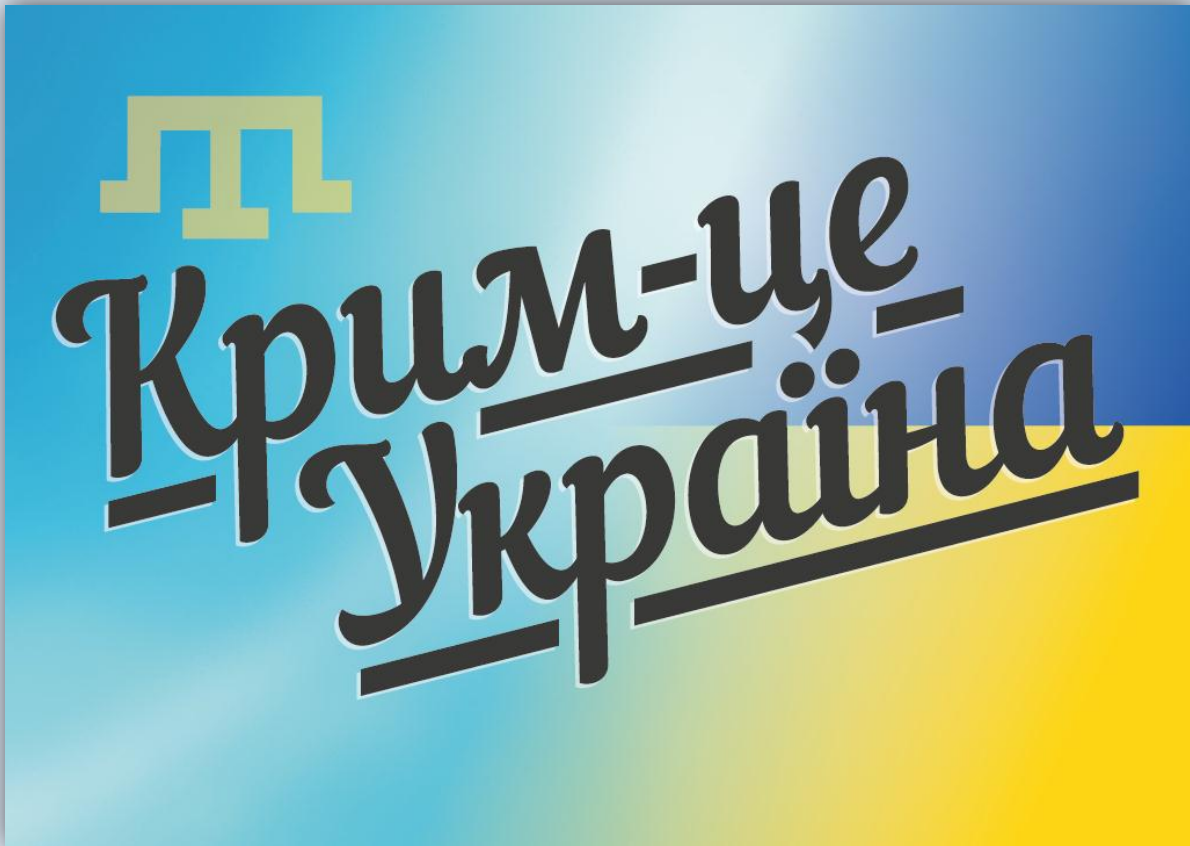

РЕКОМЕНДОВАНИЙ СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

У рекомендованому списку літератури, з нагоди Дня спротиву окупації Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, представлені книги та статті з журналів, які висвітлюють історію та сучасні проблеми Криму, дають об'єктивну оцінку історичних подій та фактів.

Тож читаймо і пам'ятаймо!

1. Про визнання геноциду кримськотатарського народу : Постанова Верховної Ради України 792-VIII від 12.11.2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/792-19#Text>

Верховна Рада України, керуючись положеннями Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього, вишановуючи пам'ять жертв депортації кримськотатарського народу 1944 року, висловлюючи підтримку кримськотатарському народові, засуджуючи політику тоталітарного режиму щодо утисків кримськотатарського народу, постановляє: 1. Визнати депортацію з Криму кримських татар у 1944 році геноцидом кримськотатарського народу. Установити в Україні 18 травня Днем пам'яті жертв геноциду кримськотатарського народу. 3. Верховна Рада України заявляє, що системний тиск на кримськотатарський народ, репресії громадян України за національною ознакою, організація етнічно і політично вмотивованих переслідувань кримських татар, їхніх органів, таких як Меджлис кримськотатарського народу та Курултай кримськотатарського народу, на тимчасово окупованій території України з боку державних органів Російської Федерації, починаючи з дати початку тимчасової окупації, є свідомою політикою етноциду кримськотатарського народу.

2. «Братня» навала. Війни Росії проти України XII-XXI ст./ В. Брехуненко, В. Ковальчук, М. Ковальчук, В. Корнієнко. – Київ, 2016. – 248 с.

У книзі в науково-популярному форматі розглядаються численні російсько-українські війни включно з Вітчизняною війною українців за незалежність, яка розпочалася зі вторгнення російських окупантів в Україну в лютому 2014 р.

3. «Сіра зона». Кримський півострів: чотири роки окупації [Електронний ресурс] / за заг. ред. А. Клименка. – Київ : Майдан закордонних справ, 2018. – 184 с. – Режим доступу: <https://www.blackseanews.net/files/Sira%20zona.pdf>

Щорічна доповідь фонду «Майдан закордонних справ», за участю редакції інтернет-порталу «Чорноморські новини» та «Інституту чорноморських стратегічних досліджень».

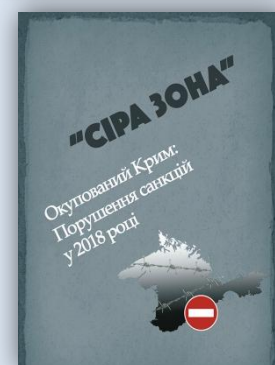
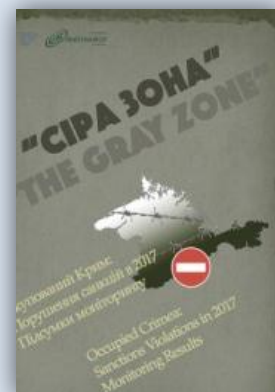
4. «Сіра зона». Окупований Крим: порушення санкцій в 2017. Підсумки моніторингу = «The Gray Zone». The Occupied Crimea: Sanctions Violations in 2017. The Monitoring Results [Електронний ресурс] / під заг. ред. Т. Гачкової, А. Клименка. – Київ : Інститут Чорноморських стратегічних досліджень, 2018. – 110 с. – Режим доступу: <https://www.blackseanews.net/files/Sanctions%20violations%20-%202017.pdf>

Доповідь «Інституту Чорноморських стратегічних досліджень», фонду «Майдан закордонних справ» та редакції інтернет-порталу «Чорноморські новини» щодо порушень міжнародних санкцій та правового режиму на території тимчасово окупованої АР Крим.

5. «Сіра зона». Окупований Крим: порушення санкцій у 2018 році : підсумки моніторингу [Електронний ресурс] / під заг. ред. Т. Гачкової, А. Клименка ; Міжнародний фонд «Відродження». – Київ : Інститут Чорноморських стратегічних досліджень, 2019. – 270 с. – Режим доступу: https://www.blackseanews.net/files/crimean_library/Crimea-monitoring_sanctions_UKR_2019_May.pdf

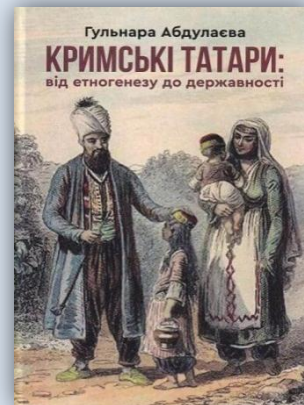
Моніторинг порушень міжнародних санкцій до РФ та правового режиму на тимчасово окупованій території Криму та видання цієї книги здійснені за підтримки Європейської програмної ініціативи Міжнародного фонду «Відродження». Позиція Міжнародного фонду «Відродження» може не співпадати з думкою авторів.

6. Абдулаєва Г. Кримські татари: від етногенезу до державності / Г. Абдулаєва ; пер. з рос. Ю. Фомічової. – Київ : Гамазин, 2021. – 408 с.

Книжка «Кримські татари: від етногенезу до державності»-не просто начерк до життя й становлення кримських татар як етносу, це чудова можливість для читачів будь-якого віку довідатися й поміркувати в історичному (а подекуди й політичному) ракурсі про те, ким насправді є кримські татари, кримчаки, караїми, звідки вони взялися і яким чином сформувалися як народ. І чому зараз вони разом з іншими, на жаль, нечисленними етнічними групами змушені боронити свій статус корінного населення півострова, і якою є їхня роль у формуванні сучасної України. Детальне дослідження кримського історика Гюльнари Абдулаєвої допоможе відновити багатовікову етнічну історію кримських татар та інших корінних народів Криму, розвіє численні нав'язані міфи, продемонструє національну самобутність, унікальність та цінність етносу кримських татар для людської цивілізації.

7. Агресія Росії проти України: історичні передумови та сучасні виклики [Електронний ресурс] / авт. кол. : П. П. Гай-Нижник, Л. Л. Залізняка, І. Й. Краснодемська, Ю. С. Фігурний, О. А. Чирков, Л. В. Чупрій ; кер. проекту, упоряд. і наук. ред. : П. П. Гай-Нижник ; Науково-дослідний інститут українознавства МОН. – Київ : Леся, 2016. – 586 с. – Режим доступу: <http://resource.history.org.ua/item/0013323>

Автори колективної монографії "Агресія Росії проти України: історичні передумови та сучасні виклики" подали увазі читача власний погляд на історичні витоки та паралелі російської агресії проти України, здійснили наукову оцінку Російській Федерації як державі-агресору та спонсору міжнародного тероризму, проаналізували російсько-українську війну, що розпочалася у 2014 р. внаслідок віроломного нападу Росії, а також сучасні виклики та шляхи зміцнення системи національної безпеки України. Пропонується увазі державних органів влади, істориків, політологів, викладачів вищих навчальних закладів, студентів й усіх, хто цікавиться новітньою історією України і є небайдужим до долі соборної і самостійної України.

8. Алядін Ш. Мердивен: кримськотатарська проза українською : пер. з кримськотатарської і російської мови / Ш. Алядін ; упоряд. : П. Сачек, Н. Гончаренко ; ред. О. Гриценко.-Київ : Майстер книг, 2018. – 298 с. : іл.

Книжка представляє творчість класика кримськотатарської літератури, письменника, поета і публіциста Шаміля Алядіна (1912 – 1996). До видання включено чотири твори: оповідання «Мердивен», роман «Запрошення на бенкет диявола», автобіографічну

повість «Я-ваш цар і бог» і публіцистичний нарис «Жертви Кремля», що відображають драматичний життєвий шлях самого автора, і трагічну долю кримськотатарського народу у XX столітті. Ці твори досить повно представляють творчість одного із класиків кримськотатарської літератури, а також дозволяють сучасному українському читачеві не лише замислитися про історичні події, а й емоційно залучитися до розуміння трагічного минулого кримськотатарського народу.

9. Андрієвська А. Книга свідчень. Анатомія російської анексії Криму / А. Андрієвська, О. Халімон ; ред. В. Дивнич / Інститут Критики, Ukrainian Research Institute, Harvard University. – Київ : Критика, 2019. – 248 с.

Авторський проект двох журналісток, що раніше працювали в Криму, постав на межі репортажної публіцистики, активізму й усної історії як оповідь про перебіг російського вторгнення у Крим і анексії його навесні 2014 року, підкупаційний побут кримчан та опір і правозахисну діяльність проукраїнських активістів, які залишилися на батьківщині всупереч репресіям колаборантської адміністрації та російських силовиків. Книга містить чималий масив спогадів і свідчень не тільки вимушених переселенців, які одразу по окупації або згодом переїхали на підконтрольну Україні територію (зокрема й тих, хто зазнав переслідувань, побував у заручниках чи в застінках ФСБ), але й кримчан, які залишилися на півострові. Ці свідчення після перевірки в рамках медійного фактчекінгу й експертизи правозахисних інституцій (як-от Кримської правозахисної групи і Української Гельсинської спілки з прав людини), опрацьовано відповідно до стандартів демократичної журналістики, перекладено українською та опоряджено автентичним ілюстративним матеріалом. Деякі історії та документи взято з відкритих джерел і відтак за авторизовано, решту записано спеціально для цього проекту.

10. Анексія Криму-міжнародний злочин : монографія [Електронний ресурс] / О. Задорожній ; Укр. асоц. міжнар. права, Ін-т міжнар. відносин Київ. Нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка, Каф. міжнар. Права. – Київ : К.І.С., 2015. – 576 с. – Режим доступу:

https://books.google.com.ua/books?id=ZE_7CgAAQBAJ&printsec=frontcover&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false

Це комплексне міжнародно-правове дослідження відносин, пов'язаних із міждержавною взаємодією Російської Федерації та України з «кримського питання» після відновлення їхнього державного суверенітету (1991–2014 рр.) і впродовж російської агресії у Криму, спрямованої на анексію півострова. В роботі окреслені передумови «кримської проблеми» у міжнародно-правових відносинах України та РФ; охарактеризовані визначальні тенденції, притаманні

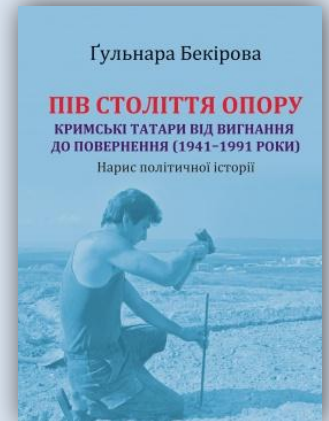

цим відносинам на кожному з етапів українсько-російської міждержавної взаємодії після припинення СРСР; надана міжнародно-правова кваліфікація агресії РФ та анексії Кримського півострова; надані пропозиції щодо міжнародно-правових засобів реагування, спрямованих на припинення протиправних дій, повернення фактичного контролю України над Кримом, компенсацію завданої нашій державі шкоди, притягнення до кримінальної відповідальності винних в агресії, воєнних злочинах і злочинах проти людяності.

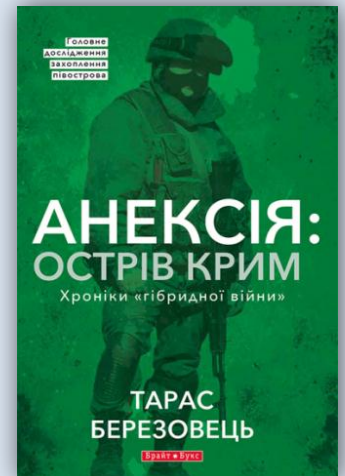
11. Бекірова Г. Пів століття опору. Кримські татари від вигнання до повернення (1941–1991 роки) : нарис політ. іст. / Г. Бекірова ; передм. М. Джемілева ; післямова Р. Чубарова ; Укр. наук. ін-т Гарвард. ун-ту, Ін-т Критики. – Київ : Критика, 2017. – 488 с.

Автор розповідає про трагічний день в історії кримських татар-18 травня 1944 року. Пам'ять про нього завжди буде болючою, а душевні рани навряд чи загояться. Як стала можливою депортація корінного народу Криму, чому вона консолідує людей і наскільки вигнання кримських татар з рідної землі пов'язане із сьогоденною ситуацією на півострові йдеться в книзі.

12. Березовець Т. Анексія: острів Крим. Хроніки «гібридної війни» / Т. Березовець. – Київ : Брайт Стар Паблішинг, 2016. – 391 с.

У книзі аналізуються механізми та технології «гібридної війни», розв'язаної військами Російської Федерації («зеленими чоловічками») на території АР Крим. Окремо досліджується розвідувальна та інформаційно-пропагандистська операція російських спецслужб, яка дозволила підготувати анексію Криму, починаючи з 1991 року. Твір містить велику кількість документів та фото, які є доказами злочинного характеру окупації півострова. Книга у хронологічному порядку охоплює період з 18 лютого 2014 року – початку масових розстрілів на Майдані Незалежності за участі російських спецслужб – і закінчуючи 18 березня 2014, коли Крим і Севастополь було офіційно анексовано та включено до переліку суб'єктів Російської Федерації. «Анексія: острів Крим» містить ексклюзивні свідчення, надані спеціально для цієї книги українськими, російськими і міжнародними політиками та військовими, експертами, журналістами, активістами, які стали очевидцями окупації.

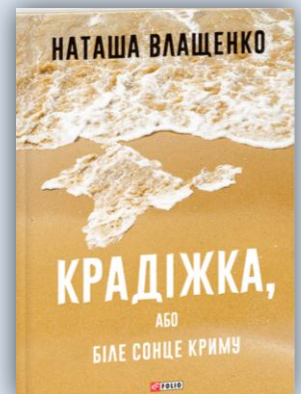
13. Верменич Я. Феномен пограниччя: Крим і Донбас в долі України : монографія [Електронний ресурс] / Я. Верменич : відп. ред. В. А. Смолій ; НАН України, Ін-т історії України, Відділ історичної регіоналістики. – Київ : Інститут історії України НАН України, 2018. – 368 с. – Режим доступу : <http://resource.history.org.ua/item/0013745>

У монографії крізь призму теорії і методології рубіжності розглядається феномен Криму і Донбасу як пограничних субрегіонів України. Акцент зроблено на пошуку шляхів розв'язання геополітичної кризи, пов'язаної із зовнішніми загрозами суверенітету, територіальній цілісності та національній безпеці України. Йдеться про можливості регіональної аналітики у з'ясуванні суспільних настроїв населення Криму і Донбасу, ментальних та ідентифікаційних практик в умовах «гібридної війни» з Російською Федерацією.

14. Влащенко Н. Крадіжка, або Біле сонце Криму / Н. Влащенко ; пер. з рос. В. Бойко. – Харків : Фоліо, 2017. – 400 с.

Книга присвячена одній з найтрагічніших подій в історії сучасної України-віроломному захопленню Криму Російською Федерацією. Про те, як це було, розповідають люди, що знаходилися безпосередньо в епіцентрі подій зими-весни 2014 року: О. В. Турчинов, О. Т. Кіхтенко, А. Б. Аваков, С. Т. Полтарак, І. П. Сметко, В. О. Наливайченко, Р. А. Чубаров і багато інших представників влади, а також, звичайно, жителі Криму. Розповідь журналістки супроводжується фотохронікою кримських подій, що допомагає читачеві зримо уявити, як велася підготовка Росією анексії Криму, як на півострові з'явилися «зелені чоловічки», як відбувалося захоплення влади і проводився так званий референдум про приєднання Криму до Росії. У додатку до книги представлений протокол засідання РНБО України, присвячений подіям у Криму, а також нарис директора Національного інституту стратегічних досліджень академіка В. П. Горбуліна «Крим. Війна: передумови російської агресії». Ця книга спонукає до глибокого осмислення кримських подій. Причому питання «що робити?», як пише академік Горбулін, набагато важливіше за питання «хто винен?».

15. Гай-Нижник П. Основні засади Стратегії деокупації та реінтеграції Криму в контексті національної безпеки України: штрихи до проблеми й напрямки розв'язання : експертно-аналітична доповідь [Електронний ресурс] / П. Гай-Нижник. – Київ : МП Леся, 2017. – 52 с. – Режим доступу : <http://ndiu.org.ua/images/book/strat-deocup.pdf>

У новій праці доктора історичних наук, завідуючого відділу історичних студій Науково-дослідного інституту українознавства П. П. Гай-Нижника пропонуються та аналізуються основні засади щодо вироблення Стратегії деокупації та реінтеграції Криму в контексті національної безпеки України. Вказується на нарізні проблеми витоків і подолання проросійської ідентичності на Кримському півострові на сучасному етапі та шляхи оптимізації системи державного управління й безпеки держави

Україна. Підготовлено та видано за грантової підтримки Державного фонду фундаментальних досліджень за конкурсним проектом (Ф-72/21443) «Історичні передумови та сучасні суспільні наслідки агресії Російської Федерації проти України».

16. Галичанець М. Наш український Крим: життя українців на півострові / М. Галичанець. – Тернопіль : Вид-во Мандрівець, 2007. – 396 с.

Про споконвічне життя українців на півострові майже нічого не написано або є лише скупі згадки. Це сталося внаслідок фальсифікації історичної правди москвинськими колонізаторами. У цій книзі стисло описано життя української нації на півострові від часу його виникнення і аж до нинішнього століття. Автор розповідає про загарбання півострова різними колонізаторами, а також про хоробру і довготривалу боротьбу з ними. Вміщені унікальні матеріали з життя українців на півострові, що їх досі публікували мало або розрізнено. Книга ілюстрована авторськими мапами.

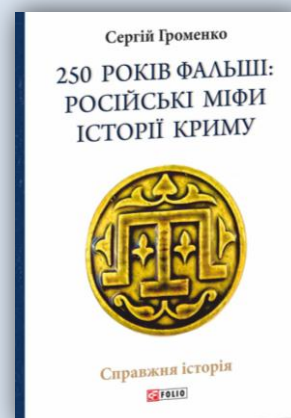
17. Громенко С. В. #КрымНаш. Історія російського міфу [Електронний ресурс] / С. В. Громенко. – Київ, 2017. – 207 с. – Режим доступу : <https://is.gd/hBXWoo>

Анексія Криму, яка викликала найбільшу політичну кризу в Європі з часів Другої світової війни, зумовила й небачений розквіт політичної міфології. 2014 року з безлічі окремих міфів і сфальсифікованих фактів на світ з'явився так званий Міф про «КримНаш», що мав на меті виправдати в очах світу агресивну політику Російської Федерації. Невже Крим – споконвічно російська земля? Чи правда, що кримські татари – геть усі зрадники? Чи справді півострів став частиною України незаконно? І чим, зрештою, були події лютого-березня 2014 року – окупацією Криму чи «відновленням історичної справедливості»? Відповідям на зазначені запитання й присвячена ця книга.

18. Громенко С. В. 250 років фальші: російські міфи історії Криму / С. В. Громенко ; худож.-оформ. О. А. Гугалова-Мешкова. – Харків : Фоліо, 2019. – 255 с. : іл. – (Справжня історія)

Анексія Криму, яка викликала найбільшу політичну кризу в Європі з часів Другої світової війни, зумовила й небачений розквіт політичної міфології. 2014 року з безлічі окремих міфів і сфальсифікованих фактів на світ з'явився так званий Міф про «КримНаш», що мав на меті виправдати в очах світу агресивну політику Російської Федерації. Невже Крим-споконвічно російська земля? Чи

правда, що кримські татари-геть усі зрадники? Чи дійсно півострів став частиною України незаконно? І чи реально всі кримчани як один проголосували на референдумі за приєднання до Росії? Відповідям на такі запитання й присвячена ця книга.

19. Громенко С. В. Скоропадський і Крим: від протистояння до приєднання / С. В. Громенко. – Київ : Наш Формат, 2021. – 352 с. : іл.

Чий Крим зараз і кому він має належати в майбутньому? Яким мусить бути статус півострова: незалежна держава, член союзу або суб'єкт федерації, автономія чи регіон під іноземним протекторатом? Кому має належати право управління Кримом-етнічній більшості чи корінним народам? Як Україні поводитися з півостровом-дати йому якнайширші повноваження чи запровадити пряме керування з Києва, умовляти кримців добрим словом чи запровадити безжальну економічну блокаду? Ні, це питання не з порядку денного 2014 року після російської анексії Криму-вони постали перед Україною ще сто років тому.

20. Гук В. Кримські елегії: поезія / В. Гук. – Київ : Гамазин, 2013. – 312 с.

До збірки сучасного українського письменника В'ячеслава Гука «Кримські елегії» увійшли поетичні твори різних років, а також найкраще, що побачило світ у п'ятьох його попередніх поетичних книжках. Провідною в «Кримських елегіях» є тема часу.

21. Гуменюк Н. Загублений острів. Книга репортажів з окупованого Криму / Н. Гуменюк. – Львів : Видавництво Старого Лева, 2020. – 312 с.

Загублений острів-це збірка репортажів з окупованого Криму, куди відома журналістка Наталя Гуменюк їздила упродовж 2014–2019 рр. У книжці-справжні історії і трагедії людей, життя яких кардинально змінилося після 2014 року, бо відтоді хтось із кримчан живе в окупації, а хтось-просто в іншій країні. То ж яка їхня неприхована правда? Підприємці та пенсіонери, кримські татари, студенти й громадські активісти, правозахисники та військові, люди з різними політичними та ідеологічними поглядами відверто розповідають свої історії: Одні діляться тихим, глухим боєм, інші-просто втомилися мовчати й боятися. Ця книжка є справжнім голосом анексованого Криму, його багатоголоссям, в якому окремі розповіді творять єдину спільну історію, яка ще не завершилася.

22. Енциклопедія репресій в Криму з моменту анексії Росією : звіт [Електронний ресурс] / авт. кол. : М. Квіцинська, Є. Андреюк, Е. Асанова ;

Громадська організація «Крим SOS», Фонд Конрада Аденауера в Україні. – Київ : Крим SOS, 2017. – 382 с. – Режим доступу : <https://krymsos.com/encyklopediya-represij-v-krymu-z-momentu-aneksiyi-rosiye-yu-zvit/>

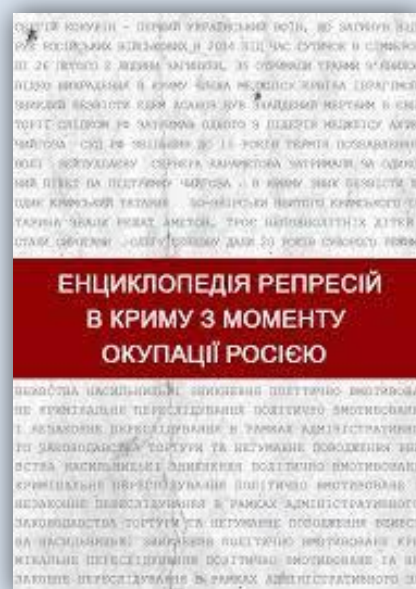
Звіт містить фактологічну інформацію щодо порушень прав людини в окупованому Російською Федерацією Криму з 26 лютого 2014 року по 31 жовтня 2017 року. Огляд стосується наступних видів порушень: вбивства, насильницькі зникнення, тортури і негуманні види поводження і покарань, політично вмотивоване кримінальне та адміністративне переслідування.

23. Енциклопедія репресій в Криму з моменту анексії Росією : звіт [Електронний ресурс] / авт. кол. : Є. Андреюк, А. Моїсєєва, М. Квіцинська, Д. Коваль, А. Донець ; Громадська організація «Крим SOS», Фонд Конрада Аденауера в Україні. – Київ : Крим SOS, 2019. – Т. 2. – 694 с. – Режим доступу : <https://krymsos.com/encyklopediya-represij-v-krymu-z-momentu-okupacziyi-rosiye-yu-ii-tom-zvit/>

Звіт містить фактологічну інформацію щодо порушень прав людини в окупованому Російською Федерацією Криму з 20 лютого 2014 року по 31 жовтня 2018 року. Огляд стосується наступних видів порушень: вбивства, насильницькі зникнення, тортури і негуманні види поводження і покарань, політично вмотивоване кримінальне та адміністративне переслідування. II том Енциклопедії репресій в Криму від моменту окупації Росією створений для систематичного представлення тенденцій та форм порушення прав людини окупаційною владою в Криму. Цей звіт-продовження видання «Енциклопедія репресій в Криму з моменту анексії Росією», презентованого ГО «КримSOS» в 2017 році.

Зазначене видання 2017 року містить фактологічну інформацію за п'ятьма категоріями порушень прав людини: вбивства, насильницькі зникнення, тортури і негуманні види поводжень і покарань, політично мотивоване кримінальне та адміністративне переслідування. В даному звіті представлені розділи, які через великий обсяг зібраної інформації не увійшли до видання 2017 року-незаконні і свавільні затримання, неправомірне проникнення в житло фізичних осіб і на територію власності юридичних осіб з мотивів політичної, етнічної та релігійної дискримінації, порушення права на свободу слова та інформації, на свободу зібрань та асоціацій, релігійних свобод, розповсюджених порушень міжнародного гуманітарного права та права на самовизначення кримськотатарського народу.

24. І народився день: Кримськотатарська проза українською / І. Гаспринський, Н. Челебіджіхан, О. Акчокракли [та ін.] ; перекл. М. Абдулганієва, Н. Гончаренко, Д. Абібугаєва [та ін.]. — Київ : Майсер книг, 2018. — 360 с. — Серія книг: Кримськотатарська проза українською.

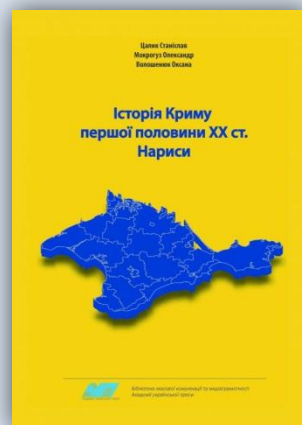

Книга «І народився день»-збірник прози кримськотатарських класиків та старт серії кримськотатарських перекладів. До нього увійшли прозові твори Ісмаїла Гаспринського, Номана Челебіджихана, Османа Акчокракли, Асана Сабрі Айвазова, Дженгіза Дагджи, Юсуфа Болати, Шаміля Алядіна, а також наших сучасників-Уріє Едемової, Шевкета Рамазанова, Ервіна Умерова та Таїра Халілова. Серія триває. Видання підготовано в рамках науково-видавничої програми Інституту Критики і випущено у світ за сприяння Українського наукового інституту Гарвардського університету.

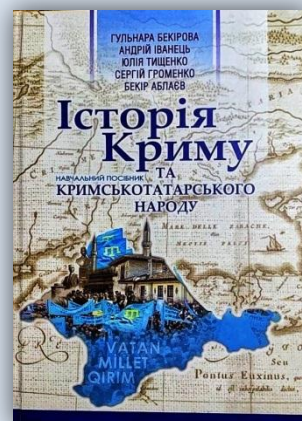
25. Історія Криму першої половини ХХ ст. Нариси. Навчальний посібник 10 клас. / С. М. Цалик, О. П. Мокрогуз, О. В. Волошенюк / за ред. О. В. Волошенюк, В. Ф. Іванова, Р. І. Євтушенко – Київ : Академія української преси, Центр вільної преси, 2020. – 66 с.

Перший серед низки аргументів, якими Росія виправдовує окупацію Криму,—це нібито належність півострова до етнічних «слов'янських земель». Цей посібник містить матеріали до занять з історії та громадянської освіти (10 кл.) і показує, яким чином провадилася цілеспрямована політика Російської імперії та СРСР, з тим, щоб створювати несприятливі умови для кримськотатарського населення і, навпаки, сприятливі для росіян. Посібник пропонує низку завдань з формування навичок верифікації джерел, зокрема візуальних, і критичного мислення. Авторський колектив об'єднав відомого історика та есеїста Станіслава Цалика та експертів Академії української преси.

26. Історія Криму та кримськотатарського народу : навч. посіб. [Електронний ресурс] / Г. Бекірова, А. Іванець, Ю. Тищенко, С. Громенко, Б. Аблаєв. – К. : Кримська родина, Майстер Книг, 2020. – 200 с. – Режим доступу: https://shron1.chtyvo.org.ua/Bekirova_Hulnara/Istoriia_Krymu_ta_krymskotatarskoho_narodu.pdf

Навчальний посібник розповідає про головні події минулого півострова від появи перших людей до сьогодення. Особлива увага присвячена походженню та історії кримських татар-корінного народу Криму. В посібнику розглядаються окремі сторінки історії Кримського ханства: його утворення, статус, стосунки з Україною і причини занепаду. Йдеться про «чорне століття» кримськотатарського народу під пануванням Росії та національне відродження на зламі ХІХ та ХХ ст. Детально висвітлені перебіг Кримськотатарської революції та події міжвоєнного двадцятиліття. Окремо

розібрані найбільш міфологізовані російською пропагандою теми: участь кримських татар у Другій світовій війні, депортація 1944 року, боротьба за право повернутися на Батьківщину та облаштування в Криму за незалежної України. Завершується посібник розповіддю про спробу російської анексії півострова та становище кримськотатарського народу під новою окупацією. Тексти супроводжуються тематичними ілюстраціями та питаннями для самоконтролю.

27. Конституція України. Конституція Автономної республіки Крим : зб. норм. актів / ред. д.ю.н., доцент В. С. Ковальський. – Київ : Юрінком Інтер, 2012. – 96с.

У брошурі наводяться тексти Конституції України та Конституції Автономної Республіки Крим, а також рішень Конституційного Суду України щодо тлумачення окремих статей Конституції України та постанов Пленуму Верховного Суду України щодо врахування положень Конституції при провадженні судочинства.

28. Крим за завісою. Путівник зоною окупації [Електронний ресурс] / О. Волянчук, Х. Добровольська, М. Майоров ; заг. ред. : А. Майорова ; Міжнародний фонд відродження, Прометей, Inform Napalm. – Київ, 2019. – 156 с. – Режим доступу : <https://prometheus.ngo/works /krym-za-zavisoiu/>

Книгу підготовлено до п'ятої річниці російської окупації Криму Центром дослідження безпекового середовища «Прометей». Насичений фактами та ілюстраціями лаконічний виклад ключових історичних, політичних та соціальних проблем Криму. Видання продовжує серію компактних довідників про сірі зони безпекового середовища, розпочату вже знаною в експертному середовищі книгою «Донбас у вогні. Путівник зоною конфлікту». Розраховане на експертів, журналістів, громадських активістів та дипломатів, що працюють в Україні, також буде цікаве для широкого кола читачів, які намагаються зрозуміти джерела російсько-української війни та сформувані власне бачення кримського питання. Видання з'явилося за сприяння Канадського фонду підтримки місцевих ініціатив та Міжнародного фонду «Відродження», містить ексклюзивні матеріали про окупацію Криму, зібрані міжнародною волонтерською спільнотою InformNapalm.

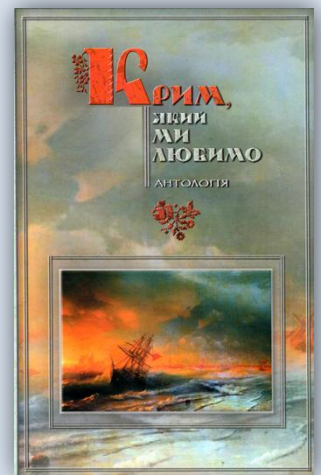

29. Крим по-українськи / Г. Максимів, Е. Богаченко, Л. Міроман [та ін.]. – Івано-Франківськ, 2015-2022. – 184 с.

Після цієї книжки ви захочете у Крим. З'явиться світлий сум чи тиха лють — за втраченим півостровом. Також нав'язливою мухою дзижчатиме усвідомлення, що того Криму більше немає. Що це не так місце, як час, який ніколи не повернеться-на відміну від самого Криму. Бо занадто вже він повний кольорів, щоб довго zostаватися на картах сірою зоною. Крим із цих новел залишає солодкі липкі відбитки, наче від чурчхели чи пахлави на пляжі. Їх перебиває сіль морської води, яку тепер на смак не відрізнити від сліз. Там буде різний Крим-із бахчисарайським небом золотим і совковими бетонними хибарами, із червоними відпочивальниками і зеленими чоловічками. Таким, як ми його знали і яким нам його ще доведеться пізнати. Ці тексти написані для конкурсу «Новела по-українськи», який проводить журнал «Країна».

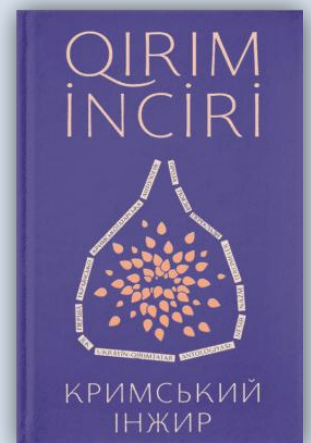

30. Крим, який ми любимо : антологія [Електронний ресурс] / упоряд. Л. Б. Тарнашинська ; Ін-т літ. ім. Т. Г. Шевченка НАН України, Нац. спілка письменників України. — Київ : Пульсари, 2016. — 600 с. — Режим доступу: <https://nashformat.ua/products/krym-yakyj-my-lyubymo.-antologiya-801610>

До тематичної антології увійшли твори про Крим як класиків української, кримськотатарської літератур (частково-російської, коли ім'я автора особливим чином пов'язане з Кримом), так і наших сучасників. Критерієм добору упорядника було розмаїття, цікавість і, головне, порух любові до кримської землі авторів, котрі репрезентують усі куточки України. Перевагу надано творам, які оспівують красу й природу Криму, однак знайшлося місце й для тих авторів, які відгукнулися на факт окупації Криму гострим словом публіцистичного звучання. Тексти (поезія, проза, публіцистика, дорожні нотатки) подано українською, кримськотатарською та російською мовами.

31. Кримський інжир : антологія / уклад. : А. Алієв, А. Левкова. — Львів : Вид-во Старого Лева, 2019. — 424 с.

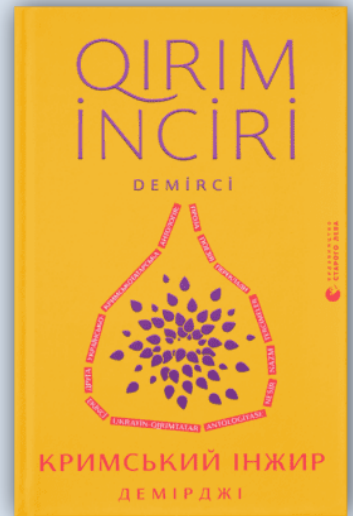
Ця книжка-результат другого письменницько-перекладацького конкурсу «Кримський інжир / Qirim inciri» (2019), організованого Кримським домом. В антології зібрано найкращі твори, подані на конкурс, -українською та кримськотатарською мовами, прозу та поезію, оригінали й переклади. Твори-оригінали дозволять доторкнутися до автентичної кримсько-татарської культури, відчутти кримську природу, заглибитися в темні сторінки історії півострова, зрозуміти світовідчуття кримчан сьогодні. У творах кримсько-татарською мовою обізнаний читач зауважить особливості різних діалектів і стилів. Дитячі

твори і розважать, і вчитимуть, покажуть, як традиційні цінності можуть бути вплетені у сучасні реалії.

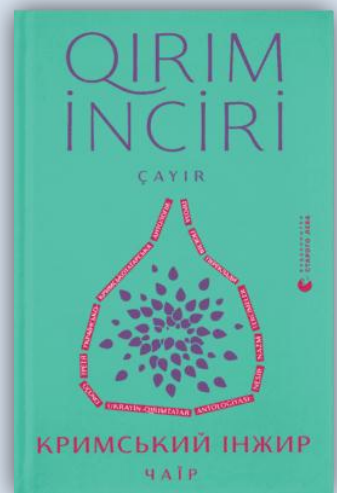
32. Кримський інжир. Демірджі / Qırım inciri. Demirçi : антологія / А. Алієв, А. Левкова [та ін.]. – Львів : Вид-во Старого Лева, 2020. – 416 с.

Крим-це особливий край, омийтий морем та зігрітий сонцем, і здається, що навіть вітер, який не знає кордонів, тут віє по-іншому. Це земля кримськотатарського народу, який, попри всі історичні та політичні реалії, намагається зберегти свою мову, культуру, релігію, світоглядні принципи, творити свою літературу. Ця книжка об'єднала найкращі твори учасників першого українсько-кримськотатарського літературного конкурсу «Кримський інжир». Поезія і проза, переклади українською і кримськотатарською, що увійшли до антології, дуже різні за жанром, стилем і поетикою, проте Крим-це та спільна тема, що їх об'єднує. У кожному творі своя емоційна тональність: біль і глибокий, як море, смуток, але водночас розуміння того, що можна втратити рідний дім, та головне-не втратити власної й національної ідентичності.

33. Кримський інжир. Чаїр / Qırım inciri. Çayır : антологія / А. Алієв, А. Левкова [та ін.]. – Львів : Вид-во Старого Лева, 2021. – 632 с.

До антології увійшли найкращі твори, подані на Третій літературно-перекладацький конкурс «Кримський інжир / Qırım inciri». Проза й поезія, дитяча література українською та кримськотатарською мовами показують Крим у родинних історіях, в історіях видатних постатей минушини, у буденних і неординарних ситуаціях, які творять яскраве полотно того, чим живуть кримчани, зокрема переселенці на материк. Документальність у цих творах переплітається з вигадкою, метафора-з прямослівністю, радість-зі смутком, обурення-з надією. Окрім усього, тексти в антології показують можливості мови: кримськотатарські-через стилізацію під різні часові пласти, під народну творчість, зокрема завдяки використанню діалектів; українські-через вкраплення кримськотатарських та караїмських слів і фраз. Взаємні переклади познайомлять мовців української та мовців кримськотатарської з творами і класиків, і сучасників наших літератур.

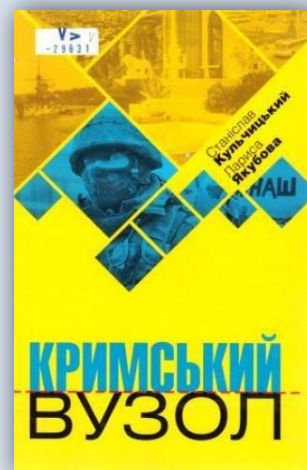
34. Крисаченко В. С. Історія Криму від найдавніших часів до кінця XVIII ст. :навч. посіб. / В. С. Крисаченко. – К. : «МП Леся», 2007. – 716 с.

Навчальний посібник з історії Криму (книга перша і друга) були доброзичливо сприйняті науковою і освітньою громадськістю України. Підставою цьому є глибокий історичний та аналітичний матеріал, який розкриває сутність минушини давньої Тавриди, її цивілізаційну унікальність. Поєднуючи в даному виданні обидві книги з історії Криму, видавці вважають за можливе сприяти утвердженню наукового погляду на нашу давню історію.

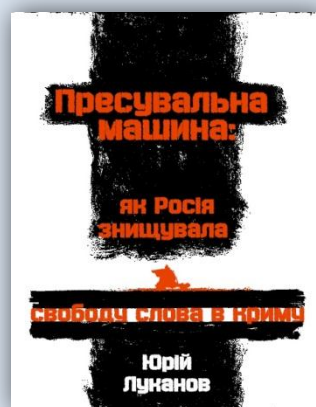
35. Кульчицький С. Кримський вузол / С. Кульчицький, Л. Якубова. – Вид. 2-ге. – Київ : Кліо, 2019. – 496 с.

У книжці висвітлено історичні передумови, економічні підоснови, внутрішні та зовнішні причини формування кримського вузла, а також окреслено можливі сценарії його розв'язання. Показано, що цинізм подій так званої «кримської весни» спричинив неочікуваний для правлячих кіл Росії ефект. Україна тимчасово втратила Крим, однак Росія назавжди втратила Україну та українців. Розтиражоване російськими мас-медіа гасло «Крим наш!» і події «кримської весни» стали найпотужнішими прискорювачами процесу українського націотворення, що лежить в основі формування громадянського суспільства та розбудови новітньої України.

36. Луканов Ю. Пресувальна машина: як Росія знищувала свободу слова в Криму [Електронний ресурс] / Ю. Луканов ; ред. Т. Печончик ; Центр інформації про права людини. – Київ : КБЦ, 2018. – 176 с. – Режим доступу : <https://is.gd/bkd31J>

Ця книга розповідає про згортання свободи слова і переслідування журналістів у Криму після його окупації Російською Федерацією. У виданні задокументовано свідчення більше двох десятків журналістів, редакторів, власників ЗМІ та представників міжнародних організацій про побиття, пошкодження і вилучення техніки, незаконні затримання, насильницькі зникнення, тортури, погрози, відмови у акредитації, внесення до «чорних списків», відкриття сфабрикованих кримінальних справ, штрафи та інші види тиску і залякування по відношенню до представників ЗМІ в Криму. За чотири роки, відколи Росія окупувала Крим, жоден із цих злочинів де-факто «владою Криму» не розслідувано, а винних – не

притягнуто до відповідальності. У той самий час українські правоохоронні органи порушили ряд кримінальних справ за описаними випадками.

37. Люди «сірої зони». Свідки російської анексії Криму 2014 року [Електронний ресурс] / упоряд. : А. Андрієвська, О. Халімон ; Український інститут національної пам'яті. – Київ : К.І.С., 2018. – 264 с. – Режим доступу : <https://bit.ly/2HSUmeU>

У збірці свідчень про російську окупацію Криму 2014 року йдеться про ту частину історії «кримської весни», яку замовчує або навмисно спотворює російська пропаганда. Понад півсотні оповідей спростовують міфи про те, що анексія півострова була безкровна і що «кримчани не намагалися чинити опір, а добровільно вибрали Росію». Як насправді Крим опинився під контролем Росії та чим це обернулося для його мешканців? Які методи застосовують російські спецслужби та силовики щодо мирних громадян на півострові? Відповіді на ці та інші питання дають кримчани, які стали свідками та жертвами російського військового захоплення півострова навесні 2014 року.

38. Марусяк, О. Анексія Криму Російською Федерацією як злочин агресії проти України: міжнародно-правові аспекти : монографія [Електронний ресурс] / Олександр Марусяк ; Донецький юридичний інститут. – Чернівці : Місто, 2016. – 219 с. – Режим доступу : <https://is.gd/IFqsjO>

Читачу пропонується до уваги комплексне дослідження кримських подій 2014 року, які розглядаються через призму злочину агресії РФ проти України, що включав в себе послідовну окупацію та анексію Криму та Севастополя з паралельною імітацією процесу самовизначення населення півострова. Крім того, в монографії проаналізовано правовий статус Криму та Севастополя як до, так і після подій 2014 р. Розраховано на юристів-міжнародників, науковців, студентів юридичного профілю, а також всіх, хто цікавиться питаннями міжнародного права та проблемами правового статусу Криму.

39. Менекай С. Із Алушти віють вітри / С. Менекай. – К. : Майстер Книг, 2022. – 288 с.

Історичний роман сучасної турецької письменниці кримськотатарського походження Серри Менекай-це сповнена смутку, трагедій і сподівань історія кримськотатарського народу, розказана двома жінками, які після Другої

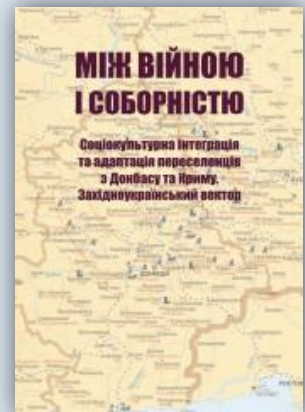
світової війни опинилися обабіч залізної завіси: одна у Європі, друга в депортації. Авторка оповідає про досвід особистого зростання, що відбувається на тлі драматичних подій XX століття, змальовуючи хвилини щастя і роки страждань кожної героїні.

40. Мензатюк З. Дике літо в Криму: пригодницька повість / З. Мензатюк. – Вид. 2-ге. – Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2019. – 192 с.

«Дике літо в Криму» – гостросюжетна повість про літні канікули на кримському узбережжі, про дружбу київської школярки Наталочки з татарськими ровесниками. Оселившись у наметі на дикому березі моря, допитлива п'ятикласниця зіткнеться з несподіваними небезпеками й загадками, втраплятиме у моторошні пастки. Та найбільшою таємницею стане коштовний срібний пояс, схований 1944 року, коли кримських татар насильно вивозили з рідного Криму. Однак Наталочка та її нові друзі ще не знають, що цю реліквію розшукують не тільки вони...

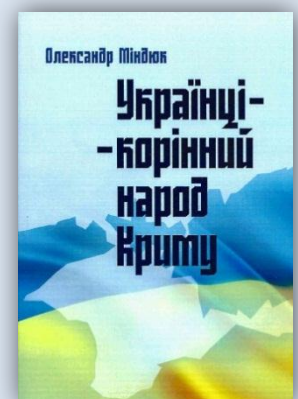
41. Між війною і соборністю. Соціокультурна інтеграція та адаптація переселенців з Донбасу та Криму. Західноукраїнський вектор : монографія [Електронний ресурс] / відп. ред. М. Литвин ; Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. – Львів, 2017. – 452 с. – Режим доступу : <http://www.inst-ukr.lviv.ua/uk/publications/books/book/?newsid=793>

У колективній монографії розглянуто історичне минуле регіонів України, сучасні загрози та виклики щодо адаптації переселенців з Донбасу та Криму в нових місцях проживання. Комплексно вивчено особливості соціокультурної інтеграції внутрішньо переміщених осіб з Донбасу й Криму в західноукраїнському соціумі.

42. Міндюк О. Українці-корінний народ Криму / О. Міндюк. – Київ : ЦУЛ, 2020. – 50 с.

В книзі запропоновано обґрунтування статусу українців як єдиного корінного народу в Криму, де, як і в усій Україні, інші жителі складають етнічні меншини чи групи. Український народ на усіх своїх споконвічних теренах, в тому числі у Криму чи в Карпатах, Закарпатті і Прикарпатті, єдиний за матеріальним виробництвом, духовністю, мовою, культурою, звичаями, віруваннями, обрядом поховань, етнізмом, державницькою, християнською, національною самосвідомістю і т.д. І слушно зазначається, що Крим, він же Перекоп, для України-віковічна складова і невід'ємна частина її землі, території, народу і віками єдиної долі та історії всього народу, його менталітету, вірувань, релігії, християнства, тризуба як релігійного,

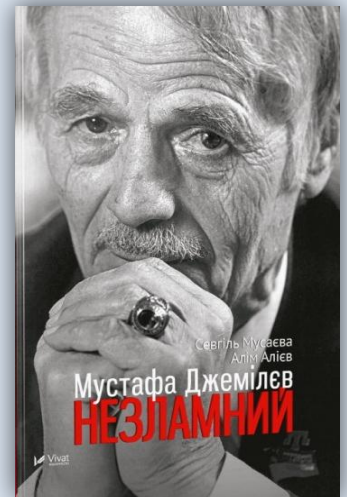

національного і державного символу, алфавіту, мореплавства, патріотично-самовідданої неухильної боротьби народу впродовж тисячоліть за свою рідну землю, Батьківщину, Свободу і Незаделсність. І корінна українська земля Криму, як і її корінний український народ, повинні бути позбавлені тут кричущої ганьби так званої експансійної автономізації, що не має жодних обґрунтувань і є порушенням суверенітету України.

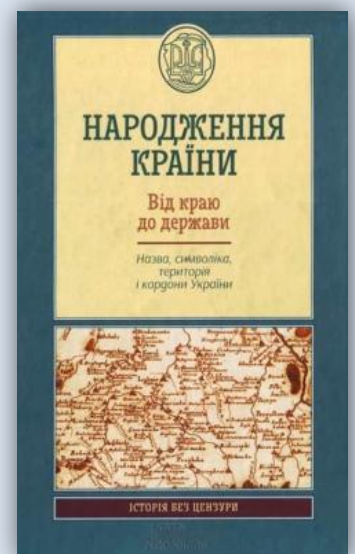
43. Мусаєва С. Мустафа Джемільєв. Незламний / С. Мусаєва, А. Алієв. – Харків : Віват, 2017. – 272 с. – (Гордість нації).

Мустафа Джемільєв-національний лідер кримських татар, символ єднання депортованого народу і повернення його на рідну землю. Він присвятив своє життя боротьбі з системою, величезною репресивною машиною, пройшов радянські в'язниці, голодування, залякування - і переміг. Однак анексія Криму в 2014 році почала новий виток випробувань. Тепер відомий дисидент, правозахисник, уповноважений Президента України у справах кримськотатарського народу на міжнародному рівні відстоює права своєї батьківщини. Історія його життя-це історія боротьби кримськотатарського народу. Це не просто біографічний роман. Це розповідь про Крим та життя Мустафи Джемільєва, які тісно пов'язані один з одним. Видання дає уявлення про долю кримських татар та боротьбу цілої нації за вільне життя. У виданні читач знайде п'ятдесят годин інтерв'ю, журналістські розслідування, історичні хроніки та фотографії з архіву, деякі з яких надруковані вперше.

44. Народження країни. Від краю до держави : назва, символіка, територія і кордони України / упоряд. К. Галушко. – Харків : Клуб Сімейного Дозвілля, 2016. – 350 с.

Сьогодні, коли відбуваються потужні зрушення в суспільному сприйнятті минулого, відновлюється інтерес до історії України. Читач може познайомитися з думкою провідних вітчизняних істориків, результатами останніх наукових досліджень та відкриттів. При цьому автори не виконують ідеологічне замовлення, їхні оцінки часом не збігаються, що дозволяє кожному з нас самому виступити суддею в цих суперечках. Як укорінювалася назва «Україна» протягом століть, як формувалася територія України, якою символікою користувалися наші предки, як утворилися та змінювалися державні кордони України. Сьогодні ці теми стали вкрай актуальними, і пропонується книжка може відповісти на чимало питань, які цікавлять і турбують кожного українця.

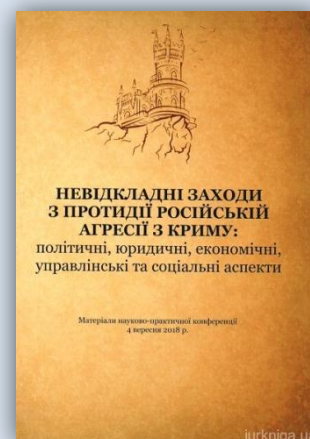
45. Наш Крим: неросійські історії українського півострова : зб. ст. [Електронний ресурс] / упоряд. С. В. Громенко. – Київ : К.І.С., 2016. – 315 с. – Режим доступу : https://old.uinp.gov.ua/sites/default/files/nash_krym_2016.pdf

Міф про Крим як про «ісконно русскую землю», що «завжди належала Росії» став наріжним каменем пропагандистської кампанії Москви як у переддень анексії півострова, так і сьогодні-зادля виправдання своїх дій. Пропонований вашій увазі збірник української історичної публіцистики підважує тези російської пропаганди. Автори цієї книги, відомі науковці та публіцисти, не ставлять за мету замінити російський історичний міф іншим-українським чи кримськотатарським, а прагнуть показати минуле півострова у всій його складності та різноманітності. Матеріали охоплюють період від становлення Кримського ханства і до відновлення української незалежності у 1991 році.

46. Невідкладні заходи з протидії російській агресії з Криму: політичні, юридичні, економічні, управлінські та соціальні аспекти : матеріали наук.-практ. конф., 4 верес. 2018 р. / Представництво Президента України в Автоном. Респ. Крим, Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. - Київ ; Одеса : Фенікс, 2018. - 177 с.

У збірці викладено тези учасників науково-практичної конференції, проведеної 4 вересня 2018 р. у Національній академії державного управління при Президенті України на виконання Плану невідкладних заходів з протидії російської агресії з тимчасово окупованої території України в Криму, захисту інтересів держави, громадян України та українських юридичних осіб в Криму на 2018-2019 роки, затвердженого розпорядженням Постійного Представника Президента України в АРК № 17 від 20 червня 2018 р. Матеріали призначені для використання органами влади, науковими, експертними та навчальними установами.

47. Окупований Крим в умовах санкцій і блокади в 2014–2016 роках : щорічна доповідь Фонду «Майдан закордонних справ» [Електронний ресурс] / Т. Гучакова, А. Клименко, О. Корбут, Ю. Смелянський, під ред. : Б. Яременка ; Інститут Чорноморських стратегічних досліджень, Майдан закордонних справ, News Black Sea. – Київ, 2017. – 107 с. – Режим доступу : <https://is.gd/flKzgK>

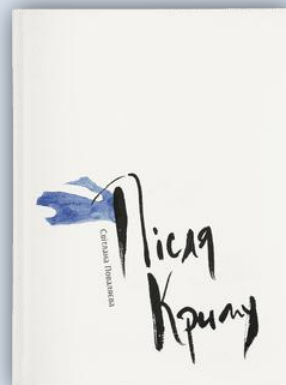
Розслідування фактів порушень міжнародних санкцій з вересня 2016 року проводилося в рамках проекту «Журналістське розслідування «Міжнародні санкції щодо анексії Криму: ефективність і вплив, дотримання і технології обходу» за підтримки Фонду розвитку ЗМІ Посольства США в Україні. Погляди авторів не обов'язково збігаються з офіційною позицією уряду США. Моніторинг порушень міжнародних санкцій до РФ та правового режиму на тимчасово окупованій території Криму з листопада 2016 року здійснювався за

підтримки Європейської програмної ініціативи Міжнародного фонду «Відродження». Позиція Міжнародного фонду «Відродження» може не співпадати з думкою авторів

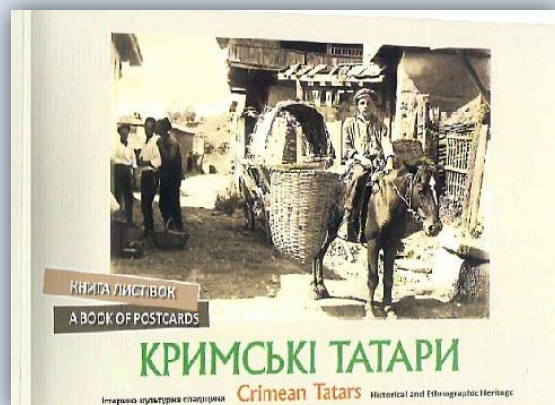
48. Поваляєва С. Після Криму / С. Поваляєва. – Львів : Вид-во Старого Лева, 2018. – 312 с.

«Після Криму»-збірка глибокої і пронизливої поезії, в якій мотиви війни, плинності часу, пам'яті, батьківщини тісно переплітаються із темою любові й чуттєвості. Це перша поетична книжка Світлани Поваляєвої, що з'явилася після виходу семи прозових книжок. Текстову частину збірки доповнюють яскраві ілюстрації Світлани Фесенко.

49. Сачек П. Книга листівок. Кримські татари. Crimean Tatars. Qırım Tatarlar (типажі, краєвиди, побут) / П. Сачек, О. Гайворонський ; пер. : Е. Аметов, І. Пошивайло, Н. Гончаренко. – Київ : Майстер книг, 2020. – 36 с.

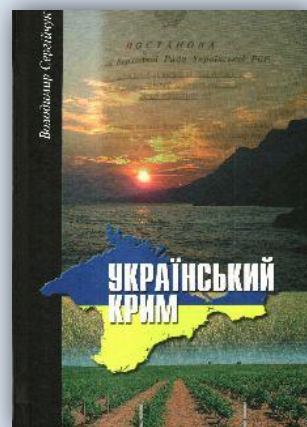
Ця невелика збірка фотографій з фондів Бахчисарайського історико-культурного заповідника є по справжньому унікальною. Більшість світлин, що містяться у цьому виданні, в середині та наприкінці 1920-х років зробив видатний кримськотатарський культурний діяч Усеїн Боданінський (1877-1938)-людина із знаменитою і водночас трагічною долею. На перехресті епох, у вирі двох революцій він спромігся відстояти і втілити ідею створення музею у Ханському палаці в Бахчисарайі. Книга висвітлює цікаву історію українського етносу, розповідає про видатних руських вчених, політиків, діячів культури та мистецтва, розкриває сторичну місію українства виявляючи складну діалектику його розвитку.

50. Сергійчук В. Український Крим / В. Сергійчук. – вид. 2-ге, доп. – Вишгород : ПП Сергійчук, 2013. – 312 с.

51. Сергійчук В. Український Крим [Електронний ресурс] / В. Сергійчук. – Київ, Українська Видавнича Спілка, 2001. – 304 с. – Режим доступу: https://shron2.chtyvo.org.ua/Serhiichuk/Ukrainskyi_Krym.pdf

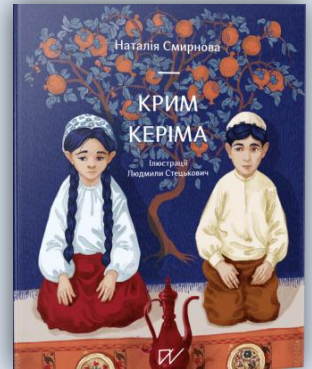
У книзі із залученням великого документального матеріалу розповідається про спільну історичну долю Криму й України. Зокрема, звертається увага на українську більшість півострова в період Кримського ханства, на включення Криму до українського народногосподарського організму вже з кінця XVIII ст. Детально аналізується перебіг подій, пов'язаних з

процесом об'єднання Криму з Україною в 1918р. і передання півострова УРСР в 1954 році. Наводяться також конкретні аргументи на користь того, що населення півострова завжди пов'язувало зростання свого добробуту в єднанні з Україною.

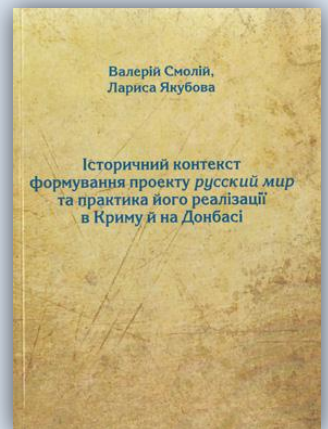
52. Смірнова Н. Крим Керіма / Н. Смірнова ; наук. ред. І. Цеунов. – Київ : Портал, 2021. – 96 с.

Дім, родина, квітучі гранати, дитячі пригоди. Одного дня усе це змитає Другою світовою війною. А іншого дня, після вже стількох утрат, виявляється, що бути кримським татариним-винок. Поспішна депортація, тижні в товарняках, ще тяжчі втрати, непривітне нове місце мешкання, тяжка праця. Спогади про втрачений Крим. Як віднайти сенс, силу жити і віру в людей?

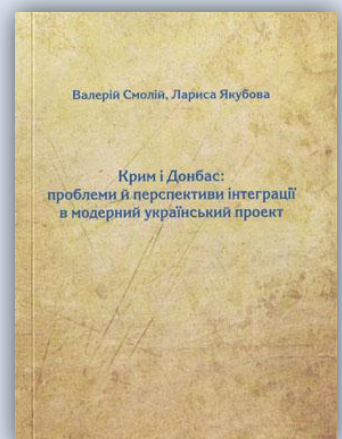
53. Смолій В. Історичний контекст формування проекту русский мир та практика його реалізації в Криму й на Донбасі : аналітична записка [Електронний ресурс] / В. Смолій, Л. Якубова ; Інститут історії України НАН України. – Київ, 2018. – 144 с. – Режим доступу : <http://resource.history.org.ua/item/0013907>

Аналітична записка є узагальненням результатів дослідження, здійсненого в рамках науково-дослідного проекту «Русский мир на Донбасі та в Криму: історичні витоки, політична технологія, інструмент агресії». В синтетичному за своєю методикою дослідженні розглядаються етапи формування концепту русский мир, а також перетворення його на фактор дестабілізації суспільно-політичної ситуації на Донбасі та в Криму, інструмент нищення українського суверенітету в регіонах і системну загрозу повоєнному світоустрою. В записці реконцептуалізовані проблеми регіонального розвитку в умовах масштабної ідеологічної інвазії. Аналіз інструментів та каналів реалізації проекту русский мир на теренах України став підосновою розробки пропозицій стосовно зміцнення позицій України в умовах гібридної війни

54. Смолій В. Крим і Донбас: проблеми й перспективи інтеграції в модерний український проект : аналітична записка [Електронний ресурс] / В. Смолій, Л. Якубова ; Інститут історії України НАН України – Київ, 2019. – 116 с. – Режим доступу : <http://resource.history.org.ua/item/0014596>

У записці проаналізовано практику ідеологічної інвазії РФ на Донбасі та в Криму; узагальнені наслідки експансії РФ та надані пропозиції стосовно їхнього подолання. Через дослідження державних практик регулювання міжнаціональних взаємин та інтеграції регіональної ідентичності до загальнонаціонального й загальнодержавного контексту здійснено спробу

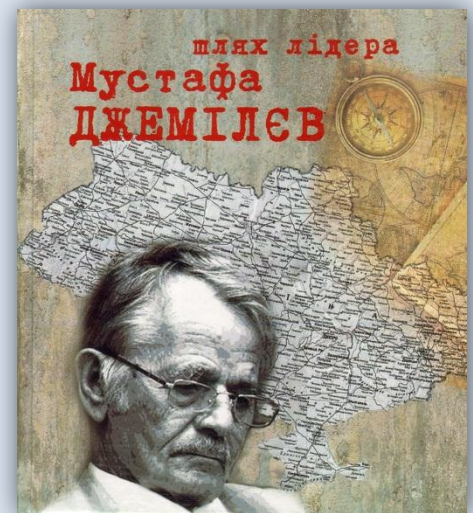

реконцептуалізувати властиві регіонам форми соціальної та міжетнічної взаємодії, окреслено сучасні тенденції, перспективи й потенційні загрози процесу українського націєтворення.

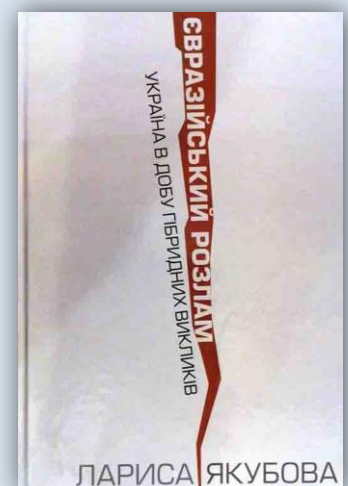
55. Шлях лідера. Мустафа Джемільєв : статті, виступи, листи / біогр. нарис та заг. ред. Г. Бекірової ; упоряд. О. Бондаренко. – Київ : Стилос, 2018. – 254 с. : фотоіл., портр.

Книга містить вибрані програмні ідеологічні й політичні тексти Мустафи Джемільєва, які висвітлюють його політичні погляди, віхи боротьби кримськотатарського народу за свої права та повернення на Батьківщину, історію громадських і політичних інституцій, ключові моменти діяльності Меджлісу кримськотатарського народу, перешкоди, які заважали облаштуванню кримських татар на рідній землі. Окремий розділ складають матеріали, що стосуються відсічі російській агресії проти України, боротьби за звільнення Кримського півострова від російської окупації, захисту прав людей, які залишилися на окупованих землях. На особливу увагу заслуговують виступи Мустафи Джемільєва на зустрічах із представниками міжнародної спільноти та засіданнях міжнародних організацій, де він, як один з визнаних моральних авторитетів сучасної незалежної України, представляє не лише кримсько-татарський народ, а й весь український народ та Українську державу.

56. Якубова Л. Євразійський розлам. Україна в добу гібридних викликів / Л. Якубова. – Вид. 2-ге, перероб. – Київ : Вид-во «КЛІО», 2020. – 392 с.

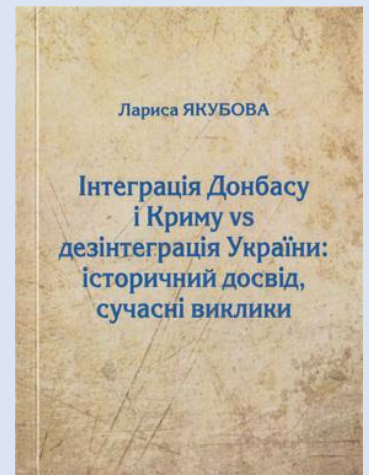
Понад п'ять років Захід та Росія рухаються у взаємовиключних світоглядних парадигмах. Світ повертається до формату стабільної геополітичної конфронтації та протистояння систем. Ініціатором і промоутером цього тренду є Кремль з його політичною платформою «руського мира». Україна, що є унікальним (не в сенсі виключності, вищості, а в сенсі не типовості) складником європейського соціокультурного простору, внаслідок особливостей свого історичного шляху змушена вирішувати водночас, а отже-в нетиповий спосіб міксувати в часі і просторі-завдання модернізації та євроатлантичної інтеграції. В силу ж історичних особливостей вона перетворилася на фронт зіткнення європейського та євразійського цивілізаційних проєктів, що набув форми гібридної війни. Нині вона виступає рушійною силою денонсації трьохсотлітнього російсько-українського геополітичного тандему. Досвід

участі України в першій масштабній війні в Європі має всі шанси перетворитися на історію доленосного цивілізаційного експерименту.

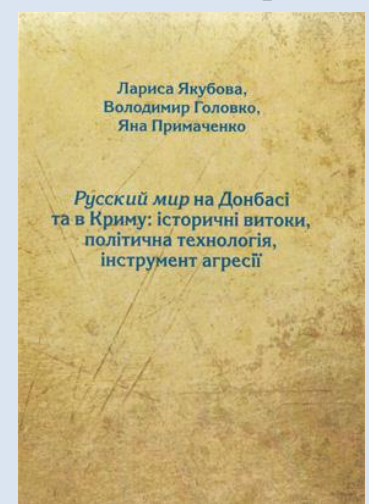
57. Якубова Л. Інтеграція Донбасу і Криму vs дезінтеграція України: історичний досвід, сучасні виклики : аналітична доповідь [Електронний ресурс] / Лариса Якубова ; Інститут історії України НАН України. – Київ, 2019. – 332 с. – Режим доступу : <http://resource.history.org.ua/item/>

В монографії визначені суперечності та проблеми українського націєтворення в умовах пришвидшення глобалізації та системної дестабілізації під впливом російської воєнної та ідеологічної експансії. На основі аналізу етнодемографічних, етнокультурних та етнополітичних змін українського соціуму в контексті дестабілізації української державності, розгортання курсу на євроінтеграцію та посилення російської геополітичної експансії означені провідні проблеми сучасного етапу націє- і державотворення. Доповідь підготовлена в рамках дослідницького проекту "Крим і Донбас: проблеми й перспективи інтеграції в модерний український проект". Названий проект є складовою частиною цільової комплексної програми наукових досліджень НАН України "Інтеграція Донбасу і Криму в політико-правовий і соціокультурний простір України: історичний досвід, сучасні виклики, перспективи", яка виконується згідно з розпорядженням Президії НАН України від 28.04.2016 р. № 265

58. Якубова Л. Русский мир на Донбасі та в Криму: історичні витоки, політична технологія, інструмент агресії : аналітична доповідь [Електронний ресурс] / Лариса Якубова, Володимир Головка, Яна Примаченко, відп. ред. : Валерій Смолій ; Інститут історії України НАН України. – Київ, 2018. – 226 с. – Режим доступу : <http://resource.history.org.ua/item/0013906>

Аналітична доповідь узагальнює результати дослідження, здійсненого в рамках науково-дослідного проекту "Русский мир на Донбасі та в Криму: історичні витоки, політична технологія, інструмент агресії", пропонує нові теоретико-методологічні підходи до аналізу сучасного стану міжетнічних відносин у регіонах й окреслює перспективи українського націєтворення в світлі подій так званої Русской весни. Показано, як системна ментальна, ідеологічна та методологічна криза, про яку йшлося в наукових колах десятиріччями, вивела назовні удавлені суперечності між носіями різноспрямованих філософських доктрин (і відповідно – життєвих стратегій) у найгострішій формі – збройного протистояння. В доповіді розкриваються передумови, причини виникнення й пускові механізми реалізації проекту русский мир на Донбасі та в Криму у співвіднесенні з досвідом успішного протистояння йому в решті українських регіонів.

Статті

59. «Огляд ситуації з правами людини в тимчасово окупованій автономній республіці Крим та місті Севастополі, Україні» // Журнал Крим Інформ. – 2019. – № 1. – С. 6.

Наведено дані НУО «Кримськотатарського ресурсного центру» за 2018 рік, які стосуються порушення прав корінного кримськотатарського народу під час окупації АРК.

60. Артьомов І. В. Анексія Криму та її вплив на національну безпеку України [Електронний ресурс] / І. В. Артьомов // Геополітика України: історія і сучасність. – 2020. – Вип. 2 (25). – С. 57–69. – Режим доступу : <http://geopolitics-of-ukraine.uzhnu.edu.ua/article/view/227905>

Стаття є продовженням комплексного дослідження автором сучасної проблематики зовнішньої політики України в умовах анексії Криму та війни на Донбасі. Розглянуто причини, наслідки та значення втрати Криму для України, наголошено, що захоплення Криму відбулося в ході «гібридних дій» РФ. Обґрунтовано, що базування Чорноморського флоту Росії в Криму та особливий статус м. Севастополь стали основою для початку агресії РФ та захоплення Криму. Наведено приклади реагування світової громадськості на окупацію Криму, дані щодо втрат РФ від санкцій ЄС та США для економіки Росії. Окреслено перспективи реінтеграції Криму на базі висловлювань з цього питання Президента України В. Зеленського, спікера ВР Д. Разумкова, прем'єр-міністра з питань реінтеграції Криму і Донбасу О. Резнікова тощо. Висвітлено загальне бачення шляхів мінімізації існуючих викликів з урахуванням місця і ролі України в сучасному геополітичному просторі.

61. Аулін О. Кримськотатарські ЗМІ материкової України у соціальній комунікації з мусульманським населенням Криму [Електронний ресурс] / О. Аулін // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – 2018. – Вип. 50. – С. 165–174. – Режим доступу : http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=npnbuimviv_2018_50_15

У статті здійснено аналіз сучасного стану соціальної комунікації з мусульманським населенням Криму. Висвітлено специфічні риси постанексійного розвитку кримсько-татарських мас-медіа півострова й материкової України. Показано роль концептуальних досліджень соціальної інформаційної комунікації у теоретичному забезпеченні заходів із повернення тимчасово-окупованих українських територій, зокрема, розробки нормативно-правових актів законодавчого рівня. Акцентовано увагу на можливостях суттєвого розширення ефективності застосування кримсько-татарських ЗМІ, які залишили Крим, для формування вигідного офіційному Києву інформаційного середовища в цьому регіоні. Зазначено, що такий розвиток ситуації можливий завдяки використанню під час підготовки медійних продуктів інформаційно-ресурсної бази бібліотечних установ України.

62. Бабін Б. «План невідкладних заходів з протидії агресії в Криму-це план заходів із координації діяльності інших органів» : [інтерв'ю з Постійним Представником Президента України в Автономній Республіці Крим] / Б. Бабін // Журнал Крим Інформ. – 2018. – № 9. – С. 4–5.

Наголошено на необхідності розробки комплексних, стратегічних документів щодо протидії російській агресії в Криму, захисту інтересів держави, громадян України та українських юридичних осіб в Криму. На потребі схвалення таких стратегічних документів неодноразово наголошувалося на всіх рівнях.

63. Бабін Б. В. Кваліфікація злочину депортації за етнічною ознакою: міжнародні стандарти та вітчизняна практика / Б. В. Бабін // Наукові записки інституту законодавства ВРУ. – 2015. – № 3. – С. 64–73.

У статті розглянуто проблему кримінальної кваліфікації депортації за етнічною ознакою, яку визнано злочином на національних та міжнародному рівнях. Досліджено історичні витоки криміналізації депортацій та юридичні концепції цього процесу, його відображення в міжнародних угодах та документах ООН.

64. Бакальчук В. О. Збереження та охорона культурної спадщини в Криму: актуальні виклики та проблеми [Електронний ресурс] / В. О. Бакальчук // Стратегічні пріоритети. – 2019. – № 2. – С. 46–52. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/spa_2019_2_7

Розглянуто актуальні виклики щодо збереження культурної спадщини в Криму, що зумовлені експансіоністською політикою Російської Федерації (РФ) на окупованій території півострова. Здійснений аналіз втрат, які зазнає Україна внаслідок проведення такої політики на тлі відсутності можливостей безпосереднього доступу, контролю та впливу на стан забезпечення та охорони культурної спадщини в Криму. Серед основних викликів збереження культурної спадщини на півострові, зокрема, виокремлено такі, як-от: руйнування низки об'єктів культурної спадщини та проведення неякісних реставраційних робіт, відсутність належного обліку та незаконного переміщення культурних цінностей. Звертається увага на загострення ситуації, коли масштабні незаконні археологічні розкопки на території Криму зумовили не лише незадовільний рівень обліку та збереження археологічних експонатів, а й переповненість наявних кримських музейних сховищ. У публікації стверджується, що безконтрольність цих процесів стає сприятливим середовищем для вивезення культурних цінностей з АР Крим. Зазначено, що ситуація навколо масштабної реставраційної та протиаварійної діяльності окупаційної "влади" щодо об'єктів культурної спадщини та музейних установ півострова має подібну мету. Наслідком такої діяльності є як втрата автентичного вигляду об'єктів культурної спадщини внаслідок проведення неякісних робіт, так і руйнування археологічних об'єктів через відсутність їхньої подальшої консервації та музеєфікації. Аргументовано висновок про те, що політика РФ орієнтована на підпорядкування культурної спадщини Криму під юрисдикцію російської сторони та привласнення. Невпорядкованість і слабкий контроль над цими

процесами призводять до криміналізації відносин у сфері охорони культурної спадщини півострова, у т. ч. і незаконного обігу культурних цінностей, фінансових махінацій під час проведення реставраційних робіт на об'єктах культурної спадщини в Криму, тощо. Деструктивна політика щодо культурної спадщини півострова викликає певне суспільне невдоволення, зокрема спричинене обмеженням доступу місцевого населення до об'єктів культурної спадщини, що може стати сприятливим чинником під час деокупації Криму в майбутньому.

65. Балух В. «Думав, чи маю право лишитися живим? Щоб стати прикладом, герой мусить померти» / В. Балух ; текст підготувала В. Майстренко // Країна. – 2019. – № 46 (28 листопада). – С. 33–36.

Подано уривки з щоденника колишнього політв'язня Володимира Балуха, який повернувся до Києва на початку вересня у межах «великого обміну» полоненими. Володимир Балух наголошує, що у Криму живуть люди з українським менталітетом, тільки цього не усвідомлюють. Наведено спогади про родину, роздуми про анексію Криму, арешт, кримінальну справу та сукупне покарання, що становило чотири роки та 11 місяців у колонії загального режиму.

66. Баскакова А. С. Кримська криза та російсько-українська війна погляд із позиції політичного неореалізму [Електронний ресурс] / А. С. Баскакова // Актуальні проблеми філософії та соціології. – 2021. – Вип. 29. – С. 93–99. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/aprfc_2021_29_18

У статті проведено комплексний аналіз особливостей використання теоретико-концептуального та методологічного інструментарію такого наукового напрямку в міжнародно-політичній науці, як політичний неореалізм, для дослідження Кримської кризи та початку українсько-російського збройного протистояння. Стверджується, що Кримська криза 2014 року та початок збройного російсько-українського протистояння викликані не лише реакцією Росії на події в Україні та зміною її зовнішньополітичних орієнтирів, але й такими міжнародно-політичними чинниками, як: експансія демократичних цінностей з боку США та країн Західної Європи на країни світу, які раніше входили до зони геополітичної відповідальності Москви та прагнення Вашингтона вирішувати питання власної безпеки, не беручи до уваги інтереси інших держав сучасного світу, що породжує ще більшу анархічність міжнародної політики, конфліктність самої структури та спонукає інші держави до вжиття заходів протидії з метою підвищення рівня власної захищеності та забезпечення реалізації інтересів національної безпеки. Особливої актуальності проблема дослідження набуває в зв'язку із потребою у концептуалізації протистояння між Україною та Росією з точки зору політичного неореалізму. Основна ідея полягає в тому, чи може втручання Росії у внутрішні справи пострадянських країн та порушення нею територіальної цілісності цих держав бути визнане легітимним з точки зору політичного неореалізму. Метою дослідження є аналіз Кримської кризи та початку українсько-російського збройного протистояння з використанням

такого наукового напрямку в міжнародно-політичній науці, як політичний неореалізм.

67. Бикова Т. Б. Кримські татари в імперській Росії: витіснення з батьківщини / Т. Б. Бикова // Український історичний журнал. – 2017. – № 4 (535). – С. 47–67.

Російська влада від часів Катерини II до Миколи II реалізувала жорстку, продуману і тривалу стратегію витіснення корінного народу Криму з історичної Батьківщини. Упродовж майже півтора століття відбулися три масових кампанії виштовхування мусульманського населення півострова на територію Османської імперії. Чисельність кримських татар скоротилася з 4 млн осіб напередодні російського завоювання Кримського ханства до 200 тис. у передреволюційні роки. Етнічний склад населення півострова докорінним чином змінився.

68. Бикова Т. Політика Кремля щодо ісламу у Кримській АСРР (1921–1928 рр.) / Т. Бикова // Український історичний журнал. – 2019.-№ 1 (544). – С. 94. – 120.

Політика Кремля щодо релігій в роки так званого «соціалістичного будівництва» була наступально-репресивною, але набула істотних особливостей під час здійснення кампанії коренізації радянської влади на півострові, котра могла здійснюватися тільки у формі татаризації, тобто повернення на бік радянської влади мусульманського населення. У 1920-х рр. керівництво РКП (б) розраховувало залучити Туреччину до своєї сфери впливу, сподіваючись на розгортання світової комуністичної революції.

69. Богінська, І. Геополітичні розрахунки Росії в «українській кризі»: острів Росія – континент Крим – держава Новоросія [Електронний ресурс] / І. Богінська // Схід. – 2015. – № 2. – С. 20–25. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Skhid_2015_2_4

У статті окреслено можливі варіанти вирішення "української кризи" з огляду на сучасне геополітичне становище Росії, що стало результатом політики "неоізоляціонізму" В. В. Путіна. Простежено глобальні наслідки "української кризи", які, на думку автора, визначають нове співвідношення силових полів у сучасному світопорядку.

70. Бондаренко, А. Військова агресія РФ: війна в Грузії 2008 р., анексія Криму та бойові дії на Донбасі 2014 р., «Сувальський коридор» [Електронний ресурс] / А. Бондаренко // Українознавство. – 2019. – № 4. – С. 224–240. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukr_2019_4_18

У статті методом компаративного аналізу проводиться дослідження тактики військово-політичної агресії Російської Федерації на територіях колишнього СРСР, яка включає використання підіривних геополітичних технологій впливу та безпосереднього військового втручання. Визначається, що основи регіонального сепаратизму закладалися урядом та спецслужбами СРСР щонайменше з 1990 р. Саме на підґрунті цих дій розгорнулися конфлікти в Абхазії, Південній Осетії, Криму та на Донбасі. Військова тактика РФ розгортається за однотипним сценарієм та включає послідовність заходів, які

умовно можна поділити на чотири стадії: створення сепаратистського середовища, розгортання конфлікту з маскуванням під громадянську війну, військова операція Збройних сил РФ, подальше заморожування конфлікту. На стадії безпосереднього військового втручання РФ не спроможна до повномасштабних довготривалих конфліктів і здатна лише на швидкоплинну війну на чужій території проти країни з низькою обороноздатністю з подальшим переходом до «замороження» конфлікту. В компаративному зіставленні бойові дії в Грузії 08 – 12.08.2008 та на Донбасі 24 – 29.08.2014 виглядають дуже подібними. В обох війнах приводом до російського вторгнення була активізація дій проти сепаратистських збройних формувань, агресором були задіяні одні й ті ж підрозділи наземних військ, ПДВ та ГРУ ЗС РФ. Очевидно, що ці ж сили, в першу чергу ПДВ, мають бути задіяні в гіпотетичному конфлікті в Балтійському регіоні. Принципова відмінність полягає лише в масштабах проведеної агресії, що дало можливість кремлівській пропаганді доводити своє невтручання в події на Донбасі. Перебування Чорноморського флоту РФ в Криму стало фатальним визначальним фактором як під час агресії проти Грузії 2008 р., так і під час подій 2014 р. В захопленні Криму також простежуються відзначені риси послідовних етапів ескалації конфлікту, за винятком консервування конфлікту, замість якого відбулась фактично беззбройна здача позицій українською стороною. Військова агресія РФ в Балтійському регіоні можлива лише у разі бездіяльності сил НАТО, що мало ймовірно, однак припустимо, враховуючи «м'яку» політику Заходу щодо РФ

71. Василик Л. Україна contra Росія: інформаційна війна за Крим [Електронний ресурс] / Л. Василик, А. Полянська // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Журналістські науки. – 2018. – № 896. – С. 3–11. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpjn_2018_896_3

Від 2014 року окупований Крим зазнав змін як у політично-правовій, так і в інформаційній сфері. Чи не найбільше утисків з боку нової влади зазнало ЗМІ. Медіа змушені були терміново змінити реєстрацію та почати діяти в інтересах Кремля. У разі відмови видання, радіостанції та телеканали закривалися, зазнавали обшуків та вилучення напрацьованих матеріалів. Журналістам погрожують та постійно їх переслідують. Влада РФ намагається «зачистити» український інформаційний простір на півострові. Закривши українські канали, заблокувавши кримські сайти РФ запускає власні ЗМІ. Однак спроби Кремля тільки посилюють ефект інформаційного «вакууму» на півострові.

72. Володимирів О. Депортація-один з найбільших злочинів проти людяності : [у Туреччині відзначили 75-ту річницю трагічної події в житті одного із споріднених народів-депортації кримських татар з їхніх рідних домівок] / О. Володимирів // Голос України. – 2019. – 23 травня. – С. 9.

В Анкарі з ініціативи Управління у справах турків за кордоном і споріднених спільнот при уряді Туреччини разом з Асоціацією культури й солідарності кримських тюрків відбулися збори турецької громадськості. На

зборах згадували про події 1944 року, говорили про те, як склалося життя кримських татар після депортації, про трагедію тисяч родин, багато членів яких героїчно воювали на фронті з фашистськими загарбниками, а отримали підступний удар у тилу від радянського диктатора.

73. Газізова О. Кримський «вузол» ідентичностей: російська анексія і проблематика збереження національної самобутності кримчан [Електронний ресурс] / О. Газізова // Українознавчий альманах. – 2018. – Вип. 23. – С. 25–31. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukralm_2018_23_6

Недостатній рівень спільної ідентичності на рівні країни, наявність чіткого регіонального характеру ціннісно-світоглядного розширення українського суспільства, безпосереднє втручання у внутрішні справи та нав'язування спільних конфліктів з боку інших суб'єктів міжнародних відносин значно посилює загрозу сепаратизму, призводить до зростання спільної ідентифікації громадян з іншими суспільствами та їхніми політичними інститутами, що може призвести до територіальної дезінтеграції країни. Анексія Криму РФ стала серйозним дестабілізаційним чинником у регіоні, що загострив етнополітичні суперечності на півострові. Найбільше етнічне невдоволення демонструють кримські татари та етнічні українці, які зазнають постійної дискримінації за ознакою етнічної належності, мови, віросповідання з боку державних структур Криму та РФ.

74. Гладун О. М. Оцінка демографічних втрат кримськотатарського народу внаслідок депортації 1944 року [Електронний ресурс] / О. М. Гладун, М. В. Птуха, Н. В. Кулик // Демографія та соціальна економіка. – 2017. – № 2 (30). – С. 11–28.

Депортація кримськотатарського народу у травні 1944 р. є одним зі злочинів сталінізму, демографічні аспекти якого є недостатньо вивченими. Як інформаційну базу для дослідження використано дані Всесоюзних переписів населення 1926, 1939, 1959 рр. У результаті дослідження встановлено, що надсмертність мала місце протягом усього періоду перебування кримськотатарської людності на спецпоселенні (1944–1956 рр.). Втрати через надсмертність оцінюються у Непрямі демографічні втрати (втрати ненародженими або дефіцит народжень) розраховано як різницю між гіпотетичними та реальними числами народжених. Дефіцит народжень мав місце протягом 1944–1959 рр., втрати ненародженими за цей період становлять 80,3 тис. За умови відсутності депортації кількість народжених дітей за цей період була б на 62,1 % більша.

75. Громенко С. Херсонес-це Савастополь? / С. Громенко // Журнал Крим Інформ. – 2018. – № 10. – С. 5.

Висвітлено погляд українського історика Сергія Громенка, який спростовує російські міфи щодо Криму. Йдеться про Давньогрецький Херсонес, який був заснований ще у 528 р. до н. е. І протягом античності та раннього середньовіччя він залишився єдиним містом у Криму, котре не захоплювали вороги.

76. Джига Д. В. Конституційно-правовий статус Автономної Республіки Крим на сучасному етапі [Електронний ресурс] / Д. В. Джига // Журнал східноєвропейського права. – 2019. – № 59. – С. 130–139. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/jousepr_2019_59_19

Стаття присвячена розкриттю змісту конституційно-правового статусу Автономної Республіки Крим на сучасному етапі. У статті аналізуються теоретичні основи інституту автономії, зважаючи на досвід європейських країн. Розглянуто становлення автономії у Криму в історичній ретроспективі; досліджено проблеми закріплення конституційно-правового статусу кримських татар як корінного народу та шляхи їх подолання.

77. Захарова, О. В. Трансформації науково-освітнього потенціалу закладів вищої освіти України через тимчасову окупацію частини території Донецької та Луганської областей, анексію Республіки Крим [Електронний ресурс] / О. В. Захарова // Освітня аналітика України. – 2020. – Вип. 4. – С. 47– 59. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/educanalukr_2020_4_5

Статтю присвячено дослідженню втрат, що їх починаючи з 2014 р. зазнають заклади вищої освіти, переміщені через тимчасову окупацію частини території Донецької й Луганської областей, анексію АР Крим, а також оцінці внеску науково-педагогічних працівників, котрі мають статус внутрішньо переміщених осіб, у науково-освітній потенціал України. Розглянуто проблеми переміщених ЗВО та визначено, що основні з них пов'язані з втратою для України певної частки професорсько-викладацького складу ЗВО Донецької і Луганської областей, АР Крим, основних фондів та документації таких закладів; труднощами різного характеру, з якими зіткнулися в організації навчального процесу науково-педагогічні працівники, котрі евакуювалися разом із ЗВО на підконтрольні Україні території; різким падінням рівня та якості життя цих працівників. Проведено експертну оцінку можливої втрати науково-освітнього потенціалу переміщеного ЗВО через військовий конфлікт, а також внеску внутрішньо переміщених науково-педагогічних працівників у результати діяльності ЗВО, в якому вони тепер працюють.

78. Знищення самоврядних інституцій кримських татар // Журнал Крим Інформ. – 2019. – № 1. – С. 5.

Висвітлено питання заборони Росією в окупаційному Криму Меджлісу та Курултаю корінного кримськотатарського народу.

79. Іванов О. Ю. Історико-правова характеристика статусу Криму за доби Української Центральної Ради (березень 1917 р. - квітень 1918 р.) / О. Ю. Іванов // Часопис Київського університету права. – 2018. – № 1. – С. 28–32.

У статті розглядаються проблеми визначення правового статусу Криму в період березня 1917 р. - квітня 1918 р. з точки зору законодавства Української Центральної Ради, юрисдикція якої в той час поширювалась на територію півострова.

80. Катриченко Т. Под контролем России / Т. Катриченко // Фокус. – 2021. – № 4 – С. 12–15.

Зазначено, що сім років знадобилось, щоб Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) установив: Російська Федерація контролює український Крим не з моменту так званого референдуму 18 березня 2014 року, а з 27 лютого, коли на півострові масово з'явилися «зелені чоловічки». Указано, що січневе рішення Суду у Страсбурзі влада назвала важливою перемогою. Воно підтверджує, що Україна надала достатньо доказів відповідальності Росії за зникнення та викрадення громадян на півострові, насильницьку паспортизацію та заборону викладання української мови у школах. Указано, що Росія, у свою чергу, заявляє, що Суд визнав українську скаргу лише частково прийнятною, проте розглядати питання про законність «входження Криму до складу РФ» суд відмовився. Проаналізовано ситуацію навколо вищезазначеного рішення ЄСПЛ. Як уточнили у Міністерстві юстиції України, визначення факту окупації не є компетенцією ЄСПЛ, а інстанцій, котрі розглядають події у частині міжнародного гуманітарного права. Приділено увагу окремим моментам та специфіці діяльності ЄСПЛ. Наведено коментарі українських та міжнародних експертів. Фахівці зауважують, що ЄСПЛ не подобається працювати із міждержавними справами через політичний тиск, який на нього чинять. Також акцентовано, що рішення ЄСПЛ можна використати для політичного та економічного тиску на Росію, зокрема, просити про введення нових санкцій.

81. Кориневич А. Адвокат Крыма / А. Кориневич ; беседу вела Татьяна Катриченко // Фокус. – 2020. – № 34. – С. 22–25.

Наведено матеріали інтерв'ю з постійним представником Президента України в АР Крим Антоном Кориневичем, який поділився думками про поставки прісної води у Крим, російську армію на півострові та амністію після деокупації. Він, зокрема, наголосив, що «питання води в Криму-одне з тих, з яким державі-окупанту складно впоратись, але Україна не повинна вирішувати її проблеми». А. Кориневич також вважає, що «незаконне переміщення громадян країни-окупанта на тимчасово окуповані території-системний воєнний злочин, і йому буде надано правову оцінку». Окрему увагу чиновник приділив питанню ратифікації Україною Римського статуту Міжнародного кримінального суду. Він відзначив, що «це може бути складовою перехідного правосуддя, коли ми говоримо про найтяжчі злочини й відповідальність за них». У цьому контексті А. Кориневич зупинився й на законопроекті про військові злочини, який депутати Верховної Ради України (ВР України) ухвалили у першому читанні.

82. Корінні народи в Україні // Журнал Крим Інформ. – 2019. – № 4. – С. 14.

Висвітлено питання щодо Дня корінних народів світу, який було засновано у 1994 році рішенням ООН і, який в Україні нерозривно пов'язаний з Кримом, адже усі його три корінні народи – караїми, кримчаки та кримські татари – сформувалися на території Кримського півострова. Також до корінних народів України відносять гагаузів, що проживають на півдні Одеської області, та кримських греків, яких у 1780-х роках Катерина II переселила з Криму в Приазов'я (теперішня Донецька область).

83. Короткий Т. Кримська декларація та її роль в деокупації Криму [Електронний ресурс] / Т. Короткий, Є. Лукьянченко, Н. Хендель // Україна дипломатична. – 2019. – Вип. 20. – С. 638–646. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/ukrdip_2019_20_64

У статті проаналізовано роль Кримської декларації для відновлення територіальної цілісності України. Розглянуто значення Доктрини Стімсона як одностороннього акта щодо відображення послідовної позиції США про невизнання наслідків агресії та інших грубих порушень міжнародного права. Проведено історичну аналогію між Декларацією Веллеса та Кримською декларацією. Доведено, що Кримська декларація є одностороннім актом держави, який відповідає дефініції і критеріям протесту.

84. Кримське питання-у фокусі Генасамблеї ООН // Журнал Крим Інформ. – 2018. – № 8. – С. 4–5.

Розглянуто питання окупації Криму Росією та численних порушень прав людини державою-окупантом, які неодноразово піднімалися укаїнською делегацією під час різноманітних заходів, що відбувалися в рамках 73-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН.

85. Курбедінов Е. Переслідування адвокатів / Е. Курбедінов // Журнал Крим Інформ. – 2019. – № 1. – С. 7.

Розглянуто питання порушення прав та арештів адвокатів на території тимчасово окупованого Криму, які спеціалізуються на захисті у політичних справах і яких переслідує окупаційна влада.

86. Куцька О. М. Роль російських теле- і радіоканалів в інформаційно-пропагандистському забезпеченні окупації Криму [Електронний ресурс] / О. М. Куцька, М. О. Туранський // Воєнно-історичний вісник. – 2019. – № 2 (32). – С. 99–112. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/viv_2019_2_9

В історичному аспекті тема російської інформаційної окупації на пострадянському просторі є недостатньо вивченою. Проведене авторами дослідження дає змогу стверджувати, що Російська Федерація активно використовувала інформаційно-пропагандистські важелі впливу на населення Кримського півострова, яке стало вразливим для російської пропаганди через високий рівень довіри інформації, отриманій із російських радіо- і телеканалів, широку трансляцію російського контенту на українських каналах, малу кількість українських альтернативних джерел інформації. Наголошується на ключовій ролі інформаційної складової гібридної загрози. Розглянуто характер деструктивного впливу інформаційної політики РФ на населення півострова. Протягом латентної фази підготовки до анексії відбувався потужний пропагандистський вплив не тільки на жителів Криму, а й на громадян Російської Федерації, при цьому безпосередньому вторгненню передували тривалі й масштабні заходи інформаційно-психологічного характеру. Аналізуються напрями формування суспільної думки про правомірність інкорпорації АР Крим Російською Федерацією та факти перекручування подій і маніпулювання свідомістю кримчан на початку 2014 р.

87. Латиш Ю. В. Політика російської окупаційної влади щодо кримських татар [Електронний ресурс] / Ю. В. Латиш, М. В. Фараносова // Етнічна історія народів Європи. – 2021. – Вип. 64. – С. 82–91. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/eine_2021_64_13

У статті на основі широкої джерельної бази (офіційних матеріалів органів влади, правозахисних організацій, заяв та інтерв'ю політиків і громадських діячів, представників кримськотатарського руху, свідчень очевидців, аналітичних та інформаційних публікацій у ЗМІ) проведено комплексний аналіз політики Росії щодо кримськотатарського народу. Проаналізовано виступи під керівництвом Меджлісу кримськотатарського народу на захист територіальної цілісності України під час мітингу 26 лютого 2014 р. Висвітлено позицію кримськотатарських політичних та громадських організацій щодо незаконного референдуму 16 березня 2014 р. та захоплення Криму Росією. Особливу увагу приділено взаємовідносинам російської влади з Меджлісом кримськотатарського народу, які включають три періоди: конфронтацію наприкінці лютого – у березні 2014 р. (мирні протести, бойкот незаконного референдуму), пошуки компромісу наприкінці березня – у травні 2014 р. (коли Меджліс делегував своїх представників до керівництва «уряду» та «парламенту» Криму, підконтрольних Росії); з травня 2014 р., коли російська влада не змогла поставити Меджліс під свій контроль та взяла курс на його заборону та переслідування лідерів. Розглянуто також прояви колаборації серед кримських татар, які, втім, не набули масового поширення. Проаналізовано спроби російської влади налагодити відносини з кримськими татарами: реабілітацію депортованих народів, збереження високого статусу кримськотатарської мови, залучення окремих представників кримських татар до окупаційної адміністрації. Співставленні засади державної політики України та Росії щодо кримських татар, підкреслено той факт, що Україна, на відміну від Росії, визнає їх корінним народом Криму. Розглянуто основні форми репресивної політики проти кримських татар: викрадення й переслідування активістів, ліквідація опозиційних ЗМІ, обмеження свободи мирних зборів, порушення права на свободу об'єднань громадян, ув'язнення та депортація лідерів кримськотатарських організацій.

88. Мілітаризація Криму та «Азовський конфлікт» // Журнал Крим Інформ. – 2019. – № 1. – С. 10–11.

Розглянуто питання окупації Росією Криму, та перетворення його на потужну військову базу, яка є загрозою безпеки не лише України, але й усієї Європи та багатьох інших країн світу.

89. Панченко І. М. Проблеми делімітації Азовського моря та Керченської протоки / І. М. Панченко // Часопис Київського університету права. – 2020. – № 3. – С. 365–369.

У статті поетапно розглянуто переговорний процес між Україною та Російською Федерацією щодо розмежування Азовського моря та Керченської протоки починаючи з 1991 р. і до сьогодення. Проаналізовано низку актуальних питань, зокрема, денонсації договору між Україною та Російською Федерацією про співробітництво у використанні Азовського моря і

Керченської протоки 2003 р. та судового процесу в Гаазькому арбітражному суді за позовом України до Росії.

90. Петруньок Б. Маркери ідентичності у контексті політично мотивованого переслідування українців і кримських татар на тимчасово окупованій території Кримського півострова [Електронний ресурс] / Б. Петруньок // Українознавчий альманах. – 2021. – Вип. 28. – С. 86–93. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukralm_2021_28_16

Стаття присвячена дослідженню ролі маркерів ідентичності українців і кримських татар у контексті політично мотивованого переслідування, здійснюваного Російською Федерацією на тимчасово окупованій території Кримського півострова. Органи окупаційної адміністрації, реалізуючи відповідний політичний курс, фактично конструюють узагальненого «Іншого», який зазнає переслідувань. При цьому створюють власні маркери ідентичності, що покликані утверджувати тяглість і легітимність тимчасової окупації частини території України. Випадки порушень прав, переслідувань національних і релігійних спільнот на території окупованого Криму активно документують і досліджують недержавні правозахисні організації: Кримська правозахисна група, Крим SOS, Регіональний центр з прав людини, Кримськотатарський ресурсний центр та ціла низка інших. У статті запропоновано комплексний підхід до аналізу колективної ідентичності кримських татар та українців. Автор розглянув основні складові колективної ідентичності кримських татар на сучасному етапі. Розглянуто основні виклики, з якими стикається кримськотатарська та українська громада у зв'язку з окупацією Криму. Сьогодні можна говорити про певний набір елементів політики етноциду, лінгвоциду, політичних і релігійних переслідувань на території Кримського півострова. Водночас, накопичений за роки окупації фактичний матеріал говорить, що умовна «загальна загроза» залишається для Російської Федерації недостатньо визначеною і розмитою. Окупант, фактично, не може класифікувати і окреслити для себе тих ризиків, які стоять перед ним і які ставлять під сумнів факт незаконної окупації і спроби анексії частини території України. Відповідно, в якості мішеней для удару обираються всі самоорганізовані активні спільноти, що не контролюються органами окупаційної влади. Наявність чи відсутність політичної програми у таких спільнот, національних, культурних чи релігійних відмінностей є важливим, однак не першочерговим чинником їхньої активності. Російський окупаційний режим усвідомлює свою слабкість на тимчасово окупованій території Кримського півострова, діє послуговується логікою і традиціями інших авторитарних і тоталітарних режимів. Але подібне наслідування завжди завершується руйнацією диктатур.

91. Плотніков О. Міжнародно-правова відповідальність за дотримання прав людини на окупованих територіях України / О. Плотніков // Право України. – 2020. – № 11. – С. 80–90.

Розглянуто питання міжнародно-правової відповідальності за дотримання і захист прав людини на окупованих територіях Автономної Республіки Крим та міста Севастополь, а також Донецької та Луганської

областей України. Наша держава заявляє про свою відданість захисту прав громадян на окупованих територіях, водночас відповідальність за порушення прав людини на цих територіях вона поклала на Російську Федерацію (РФ). Постає питання про відповідність такого підходу міжнародно-правовим зобов'язанням України та про розподіл відповідальності за дотримання прав людини між Україною як державою-сувереном і РФ як державою-окупантом.

92. Покальчук, О. В. Динаміка соціальних установок на окупованих територіях ОРДЛО та Криму [Електронний ресурс] / О. В. Покальчук // Інформаційна безпека людини, суспільства, держави. – 2017. – № 1. – С. 67–73. – Режим доступу : [http://nbuv.gov.ua/UJRN/iblsd_2017_1\(21\)_11](http://nbuv.gov.ua/UJRN/iblsd_2017_1(21)_11)

Головним завданням будь-якого інформаційного впливу є зміна поведінки об'єктів впливу. Щоб зрозуміти, що саме передує розгортанню реальної очікуваної дії, необхідно проаналізувати потреби і мотиви, які спонукають особистість до діяльності. Цій проблематиці присвячено низку класичних наукових праць, звернення до яких в умовах антитерористичної операції було б нагальним: пошуки сенсу життя і як результат-становлення особистості (В. Франкл, L. Y. Abrahamson, M. E. P. Seligman, J. D. Teasdale); когнітивний дисонанс як поштовх до зміни установок індивіда (Л. Фестингер); комунікативні технології змінювання особистісних настанов (К. Ховланд, R. Dilts, M. B. Smith). Мета статті – довести, що ефективна робота із соціальними установками для зміни поведінки з ворожої на проукраїнську повинна уникати пропагандистських штампів, спиратися на базові потреби суб'єкта і апелювати насамперед до емоційної сфери. У статті розглянуто завдання: 1) аналіз підходів до ефективних соціальних комунікацій із жителями окупованих територій; 2) визначення можливих атитюдів, котрі можуть сприяти діям з відновлення територіальної цілісності України; 3) надання алгоритму щодо здійснення соціальних комунікацій із жителями окупованих територій з метою вироблення установки на проукраїнську поведінку; 4) аналіз психологічної операції з дегуманізації, здійсненої в ОРДЛО і Криму проти України.

93. Порушення міжнародного гуманітарного права // Журнал Крим Інформ. – 2019. – № 1. – С. 8.

Розглянута політика переселення на територію Криму населення Російської Федерації, яка спрямована на витіснення нелояльних осіб з території півострова через депортації, заборони на в'їзд і створення умов, «неможливих для проживання» на території Криму. Про це йдеться у дослідженні «Порушення міжнародного гуманітарного права та права кримських татар на самовизначення в окупованому Криму» від громадської організації КримSOS.

94. Рашевська К. Є. Економічні санкції як засіб впливу на Російську Федерацію з метою забезпечення прав людини на території окупованої Автономної Республіки Крим [Електронний ресурс] / К. Є. Рашевська // Інтернаука. Серія 71 «Юридичні науки». – 2020. – № 6. – С. 52–58. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnjiu_2020_6_10

У статті досліджується юридична природа економічних санкцій та їхній вплив на заохочення прав людини в умовах міжнародного збройного конфлікту між Україною та Російською Федерацією в контексті окупації Кримського півострова. Автор характеризує джерела легітимності багатосторонніх та односторонніх обмежувальних заходів, обов'язкові умови та принципи їхнього використання, зокрема, дотримання вимог пропорційності, необхідності та тимчасовості, ставлення суб'єктів міжнародного права до даного засобу примусу впродовж останніх десятиліть. При цьому підкреслюються відмінності між обмежувальними заходами, що вводяться за рішенням і на основі повноважень Ради Безпеки ООН, та контрзаходами, пов'язаними з відповідальністю держави за міжнародне протиправне діяння, в тому числі у випадку порушення зобов'язань erga omnes. У статті проаналізовано роль економічних санкцій у забезпеченні поваги до прав людини на території окупованої Автономної Республіки Крим, основні переваги і недоліки, а також загальну ефективність існуючого санкційного механізму. Особливу увагу було звернено на проблеми, пов'язані з негативним впливом на населення держави-об'єкта санкцій та третіх держав, недостатньою динамічністю та послідовністю у впровадженні обмежувальних заходів, неврахуванням глобальних ринкових тенденцій, перетворенням санкцій на предмет дипломатичного торгу, релятивним та несистемним характером санкційних списків. Автором було визначено актуальні питання впровадження та збереження багатосторонніх і односторонніх обмежувальних заходів, серед яких особливе місце займає пошук рівноваги між забезпеченням виконання зобов'язань за міжнародним правом, економічними інтересами та захистом прав людини, а також дано оцінку національним нормативно-правовим актам в досліджуваній сфері з урахуванням потенційного впливу на розвиток системи прав людини.

95. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням виконуючого обов'язки Президента України, Голови Верховної Ради України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим «Про Декларацію про незалежність Автономної Республіки Крим і міста Севастополя» [Електронний ресурс] // Вісник Конституційного Суду України. – 2014. – № 2. – С. 38–45. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vksu_2014_2_11

96. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями виконуючого обов'язки Президента України, Голови Верховної Ради України та Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим «Про проведення загальнокримського референдуму» (справа про проведення місцевого референдуму в Автономній Республіці Крим) [Електронний ресурс] // Вісник Конституційного Суду України. – 2014. – № 2. – С. 21–29. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vksu_2014_2_8

97. Скрипнюк, О. В. Захист прав та інтересів дітей в умовах війни на сході України та в анексованій Автономній Республіці Крим: нові виклики для

Анексія Криму та російська збройна агресія на Донбасі різко погіршила стан у сфері захисту дітей та різко загострила ті проблеми, на подолання яких мали бути скеровані зусилля держави та суспільства. За цих умов керівництво держави вже в перші місяці бойових дій вжило невідкладних заходів задля влаштування у найкоротші строки дітей, батьки (один із батьків) яких померли внаслідок поранення, контузії чи каліцтва, отриманих у районах проведення антитерористичної операції (Указ Президента № 835/2014 від 29.10.2014 р. «Про невідкладні заходи щодо забезпечення додаткових соціальних гарантій окремим категоріям громадян» (п. 5, частина 1)). Прийнятті згодом закони України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», «Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції» містять засади щодо забезпечення освітнього процесу та соціального захисту дітей, норми інших законів – положення, направлені на захист прав дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, на освіту, соціальний захист, відпочинок дітей тощо. У 2016 р. Стаття. 1 Закону України «Про охорону дитинства» була доповнена досі невідомим національному законодавству, терміном – дитина, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів. Сучасний стан законодавства України потребує вдосконалення в частині вимог, дотримання прав та інтересів дітей, переміщених з АР Крим, непідконтрольної території Донецької та Луганської областей, як такий, що надає можливість розвивати дітям свій потенціал як громадян України, як повноправних відповідальних членів суспільства. В плані подолання законодавчих прогалин у сфері захисту прав дітей у збройному конфлікті в Україні, слід при-вести національне законодавство до вимог міжнародно-правових актів. Україна, ратифікувавши Факультативний протокол до Конвенції щодо участі дітей у збройних конфліктах, підтвердила готовність протистояти їх згубному і масштабному впливу на дітей, засудила протиправні зазіхання на них в умовах воєнних дій, визнала необхідність посилення захисту дітей від участі у збройних конфліктах. Існує низка проблем, пов'язаних із реалізацією положень факультативного протоколу. Національним законодавством України не визначено, чи є Факультативний протокол законом прямої дії, і чи може він безпосередньо застосовуватися у суді при захисті прав дітей, чи ще слід посилатись на інші – неіснуючі наразі – норми національного законодавства, що розкривають його положення. Україною не ратифіковано Статут Міжнародного кримінального суду, що породжує стан безкарності осіб, які вчинюють злочини проти дітей, що визнані злочинами міжнародним законодавством щодо прав людини та Римським статutom і порушує принцип невідворотності покарання для осіб, що здійснюють військові злочини щодо дитини. Національне законодавство не містить норм, які б чітко і недвозначно забороняли або вводили кримінальну відповідальність за вербування та використання у збройних конфліктах осіб у віці до 18 років. Дотримання Україною міжнародних стандартів захисту прав

дітей у збройних конфліктах є запорукою збереження життя, фізичної і психічної цілісності, здоров'я та відносного соціального благополуччя постраждалим дітям та їх сім'ям, а також громадам як на Сході України, так і в регіонах, що приймають переселенців. Об'єднання зусиль в забезпеченні інтересів дітей є важливою передумовою інтеграції до європейської спільноти та дотримання загальнолюдських цінностей

98. Ставичний П. І. Комітет з питань прав людини, деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій у Донецькій, Луганській областях та Автономної Республіки Крим, міста Севастополя, національних меншин і міжнаціональних відносин як внутрішня інституція захисту громадянських прав [Електронний ресурс] / П. І. Ставичний // Аналітично-порівняльне правознавство. – 2021. – № 3. – С. 33–38. – Режим доступу : <http://app-journal.in.ua/2021-3>

Громадянські права по своїй правовій природі є саме тими правами, захист яких повинен постійно гарантуватися та забезпечуватися на всіх рівнях діяльності будь-якої внутрішньодержавної інституції. Ступінь забезпечення громадянських прав людини є головним критерієм для визначення рівня верховенства права в тій чи іншій державі. Такий захист повинен мати місце і при виконанні комітетами Верховної Ради України своїх функцій в межах парламентського контролю і при виконанні такими комітетами основних напрямів своєї діяльності через створені із свого складу підкомітети. Потрібно розуміти, що недооцінюючи функції структур українського парламенту, зокрема контрольної функції профільного комітету та діяльність його підкомітетів, втрачається значимість громадянських прав при здійснюваному Верховною Радою України парламентського контролю. Взаємодія профільного комітету Верховної Ради України із Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини, як один із проявів контрольної функції, відіграє важливу роль у сфері захисту громадянських прав.

99. Степико, М. Т. Реінтеграція окупованих територій Донбасу та Криму: проблеми та шляхи їх вирішення [Електронний ресурс] / М. Т. Степико // Політологічний вісник. – 2015. – Вип. 79. – С. 444–453. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pv_2015_79_45

Метою статті є аналіз проблем та шляхів реінтеграції окупованих регіонів країни в український гуманітарний та соціокультурний простір. Окреслюються шляхи, чинники та механізми подолання кризи української ідентичності в окремих регіонах країни, визначаються напрямки консолідації суспільства на засадах українських цінностей.

100. Титова О. М. Культурна спадщина Криму та Донбасу: сучасний стан, можливості збереження [Електронний ресурс] / О. М. Титова // Праці Центру пам'яткознавства. – 2016. – Вип. 30. – С. 5–24. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pcp_2016_30_3

Статтю присвячено проблемам збереження рухомої та нерухомої культурної спадщини анексованого Криму, підконтрольної Україні та тимчасово окупованої частини Донбасу. Подано загальну характеристику

найвідоміших музейних зібрань, а також пам'яток археології, архітектури, монументального мистецтва. У підсумку накреслено можливі шляхи вирішення існуючих проблем. Здебільшого, використано матеріали ЗМІ, повідомлення з Інтернету, оскільки інша актуальна інформація досить фрагментарна.

101. Третьякова М. В. Протидія неприхованій агресії РФ: політико-дипломатичний інструментарій України на тлі глобальних і регіональних викликів та загроз / М. В. Третьякова // Часопис Київського університету права. – 2018. – № 3. – С. 348–352.

Проаналізовано поточну ситуацію навколо продовження російської агресії проти України, зокрема в контексті нових викликів у Чорноморсько-Азовському регіоні. Здійснений аналіз дій та результатів реагування зовнішньополітичного відомства України протягом останніх чотирьох років на агресивні дії РФ проти нашої держави, у т. ч. в рамках міжнародних організацій та їх парламентських асамблей.

102. Узунов Ф. В. Державне регулювання як чинник створення сприятливих умов для економічної діяльності корпоративних підприємств у регіоні / Ф. В. Узунов // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – №12 (138). – С. 95–105.

У статті досліджено вплив державного регулювання на формування й ефективність використання ресурсів корпоративних підприємств, обґрунтовано роль і значення державної корпоративної власності, розглянуто процеси державного регулювання економіки як своєрідної реакції на дію стимулюючих чинників функціонування ринкового механізму.

103. Царю. І. Поняття «патріотизм» у розумінні російськомовної молоді зі Сходу України та Криму [Електронний ресурс] / І. Цар // Language: codification, competence, communication. – 2020. – № 1. – С. 83–92. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/lccc_2020_1_10

У статті на матеріалі інтерв'ю з'ясовано, як молоді переселенці з Донбасу та Криму розуміють поняття «патріотизм». Виявлено критерії, за якими російськомовні молоді люди називають себе патріотами чи непатріотами. З'ясовано, що важливим складником цього поняття для них є спілкування українською мовою та реальні дії для Батьківщини, і саме через їх відсутність молодь часто не вважає себе патріотом.

104. Ципердюк І. Проект «Крим.Реалії» української редакції радіо «Свобода»: інформаційний спротив російської анексії півострова [Електронний ресурс] / І. Ципердюк // Вісник Львівського університету. Серія: Журналістика. – 2020. – Вип. 47. – С. 88–98. – Режим доступу: <http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/journalism/article/view/10508>

У статті простежено історію створення проекту «Крим. Реалії» української редакції радіо «Свобода» як відповідь на російську анексію півострова. Продемонстровано, що проект «Крим. Реалії» основним напрямком своєї роботи обрав поширення незалежної інформації та протистояння російській пропаганді. З'ясовано, що, незважаючи на переслідування з боку окупаційної влади, журналісти проекту продовжують працювати в Криму, повідомляючи правдиву інформацію про ситуацію на

півострові. Показано, що діяльність проекту також спрямована на налагодження комунікації з населенням окупованої території та підтримку впевненості кримців, що півострів у майбутньому повернеться до складу української держави.

105. Чупрій Л. В. Стан та перспективи деокупації та реінтеграції Криму в контексті подолання сучасних викликів [Електронний ресурс] / Л. В. Чупрій, С. О. Савчук // Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президентові України. – 2018. – Вип. 2. – С. 41–59. – Режим доступу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=znpnadu_2018_2_5

У статті аналізуються загрози, що постають перед Україною на сучасному етапі розвитку. Досліджуються чинники формування проросійської кримської регіональної ідентичності, що значною мірою уможливили російську анексію Кримського півострова. Акцентовується увага на важливості захисту інформаційного простору України, постійної української інформаційної трансляції на територію Криму. Наводяться рекомендації щодо деокупації та реінтеграції Кримського півострова.

106. Шашкова М. Ответить за Крым / М. Шашкова // Фокус. – 2021. – № 11. – С. 20–21.

У контексті сьомої річниці окупації Криму Російською Федерацією, розглянуто питання про те, хто першим здав півострів. Зазначено, що у пошуках відповіді Офіс Президента України (ОПУ) почне з тих, хто ратифікував Харківські угоди 2010 року. Нагадано, що цей документ, підписаний президентами України та РФ – Віктором Януковичем і Дмитром Медведєвим, подовжив перебування Чорноморського флоту Росії в Криму з 2017 по 2042 рік, і кожні наступні п'ять років, за згодою сторін. За ратифікацію Харківських угод проголосували 236 народних депутатів. Зазначено, що 11 березня 2021 року Рада національної безпеки і оборони (РНБО) доручила Службі безпеки України (СБУ) перевірити, за яких обставин парламент підтримав цей документ. Як зазначив секретар РНБО Олексій Данілов, «якщо СБУ вважатиме за необхідне, вона має відкрити провадження щодо державної зради по відношенню до цих осіб». Розглянуто особливості голосування у парламенті ратифікації Харківських угод. Приділено увагу діям СБУ у річницю незаконного референдуму в Криму. Як зазначив співрозмовник «Фокусу» від партії «Слуга народу», процес «воскресіння» Харківських угод пов'язаний із запуском Кримської платформи; він ініційований Секретарем РНБО О. Даніловим і підтриманий Президентом України Володимиром Зеленським. На думку політичного експерта Миколи Спиридонова, «цього відбудувалом» у цій історії може стати экс-спікер парламенту Володимир Литвин.

107. Щекун А. «Переселенцям копійчану допомогу виплачують, а у Міністерстві з питань тимчасово окупованих територій щедрі надбавки ділять»: колишній координатор руху «Євромайдан-Крим» Андрій Щекун не з

чуток знає про проблеми тих, кому довелося залишити окупований Крим / І. Пукіш-Юнко ; розмовляла І. Пукіш-Юнко // Високий замок. – 2018. – 15–21 берез. (№ 29). – С. 6.

Розмова з колишнім координатором руху «Євромайдан-Крим» Андрієм Щекуном (чотири роки тому «ВЗ» писав про його викрадення у Сімферополі так званими кримськими спецслужбами, катування і визволення разом з іншими заручниками) про повернення Криму, політику держави щодо проблем внутрішньопереміщених осіб з Криму, права біженців.

108. Юксаль Г. З. Трансформація системи ЗМІ Криму в контексті анексії 2014 року: статистичний аспект / Г. З. Юксаль // Держава та регіони. Серія: Соціальні комунікації. – 2020. – № 3. – С. 38–47.

Розглянуто етапи примусової зміни та експансії в інформаційну сферу Криму. Після окупації 2014 р. в Криму спостерігається скорочення кількості ЗМІ порівняно із часом до окупації, головною причиною чого є встановлення тотального контролю над сферою інформації та комунікацій (включно із соціальними мережами) з боку чинної влади.

Укладачі:

Фурман Н. П.

Гайдай Н. П.